Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»
Завідувач кафедри:
д.е.н., професор
Володимир ЗАЙЧЕНКО
_____
«___» _____2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

на тему:

«Фінансово-економічна стабільність підприємства: управління, оцінювання та напрями забезпечення»

(на прикладі підприємства ТОВ «Олександрійський цукровий завод», смт Приютівка, Олександрійський р-н, Кіровоградська обл.)

Financial and Economic Stability of the Enterprise: Management, Evaluation, and Directions for Its Provision

Виконав здобувач вищої освіти 2м курсу,
групи ЕА23м-1,4 спеціальності 051 «Економіка», ОПП «Економіка агробізнесу та агротрейдінг»
Ляшенко Денис Олександрович
_____
«____»_____ 2024 р.

Керівник роботи:
д.е.н., професор Семикіна М.В.
_____
«_____»_____ 2024 р.

Рецензент:
к.е.н., доцент Сторожук О.В.
_____
«_____»_____ 2024 р.

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет *економічний*

Кафедра *Економіки,* підприємництва та готельно-ресторанної справи

Рівень вищої освіти *другий (магістерський)*

Галузь знань 05 *"*Соціальні та поведінкові науки*"*

Спеціальність *051 Економіка*

Освітньо-професійна програма *Економіка агробізнесу та* агротрейдінг

З А Т В Е Р Д Ж У Ю
Завідувач кафедри економіки,
підприємництва та готельно-
ресторанної справи

_____
(підпис)
д.е.н., проф. Володимир ЗАЙЧЕНКО
«___» _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ляшенка Дениса Олександровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **«Фінансово-економічна стабільність підприємства: управління, оцінювання та напрями забезпечення»** (на прикладі підприємства ТОВ «Олександрійський цукровий завод»,
смт Приютівка, Олександрійський р-н, Кіровоградська обл.)
2. Керівник роботи: *Семикіна Марина Валентинівна, д.е.н., професор*
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
3. Строк подання роботи до захисту *12 грудня 2024 р.*
4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи *Мета - узагальнення теоретичних засад управління фінансово-економічною стабільністю підприємства та розробку пропозицій щодо її забезпечення* (на прикладі підприємства ТОВ «Олександрійський цукровий завод»*). Завдання: здійснити теоретичний аналіз розвитку наукових уявлень про сутність категорії «фінансово-економічна стабільність підприємства»; розкрити специфіку механізмів управління фінансово-економічною стабільністю у сфері аграрного бізнесу; визначити основні науково-методичні підходи до оцінки та регулювання рівня фінансово-економічної стабільності підприємства; проаналізувати основні фінансові результати та рентабельність досліджуваного підприємства; здійснити оцінку показників платоспроможності та фінансової стійкості досліджуваного підприємства та дієвості управлінських заходів щодо їх стабілізації; розробити пропозиції щодо вибору напрямів вдосконалення оцінки та забезпечення фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства.*

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	*Ознайомлення з літературними джерелами*	*03.09.24 -20.09.24*	
2.	*Написання вступу та першого розділу «Теоретичні засади фінансово-економічної стабільності підприємства, її оцінки та забезпечення у сфері аграрного бізнесу»*	*21.09.24 - 6.10.24*	
3.	*Написання другого розділу «Оцінка ефективності управління фінансово-економічною стабільністю підприємства аграрного бізнесу (на прикладі ТОВ «Олександрійський цукровий завод»)*	*7.10.24 - 10.11.24*	
4.	*Написання третього розділу «Вдосконалення оцінки та забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємства»*	*11.11.24-20.11.24*	
5.	*Оформлення кваліфікаційної роботи*	*21.11.24-01.12.24*	
6.	*Перевірка кваліфікаційної роботи на унікальність та виявлення академічного плагіату*	*02.12.24- 5.12.24*	
7.	*Підготовка ілюстративного матеріалу, отримання відгуку наукового керівника, зовнішньої рецензії, підготовка до захисту*	*10.12.24-08.12.24*	

Дата видачі завдання
«____» _____ 2024 р.
Керівник роботи _____ Семикіна М.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання прийняте до виконання
«____» _____ 2024 р.

Здобувач _____ Ляшенко Д.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Ляшенко Д.О. «Фінансово-економічна стабільність підприємства: управління, оцінювання та напрями забезпечення» (на прикладі підприємства ТОВ «Олександрійський цукровий завод», смт Приютівка, Олександрійський р-н, Кіровоградська обл.): Кваліфікаційна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти за ОПП «Економіка агробізнесу та агротрейдінг» зі спеціальності 051 «Економіка» / Центрально-український національний технічний університет. Кропивницький, 2024. 95 с.

У першому розділі роботи досліджено теоретичні засади фінансово-економічної стабільності підприємства, її оцінки та забезпечення у сфері аграрного бізнесу. Систематизовано еволюцію наукової думки щодо визначення категорії «фінансово-економічна стабільність підприємства», запропоновано її авторське трактування. Розкрито специфіку механізмів управління фінансово-економічною стабільністю у сфері аграрного бізнесу, класифіковано такі механізми. Проаналізовано науково-методичні підходи до оцінки та регулювання рівня фінансово-економічної стабільності підприємства.

У другому розділі роботи здійснено оцінку ефективності управління фінансово-економічною стабільністю підприємства аграрного бізнесу (на прикладі ТОВ «Олександрійський цукровий завод»). Надано загальну характеристику підприємства та показників його економічної діяльності. Здійснено аналіз фінансових результатів та рентабельності підприємства в умовах воєнного стану. Виконано оцінку показників платоспроможності та фінансової стійкості підприємства та дієвості заходів щодо їх стабілізації.

У третьому розділі розроблено напрями забезпечення фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства. Обґрунтовано стратегічні напрями забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємства в контексті реалій та перспектив розвитку цукрової галузі. Розроблено пропозиції щодо сканування загроз як складової управління фінансово-економічною стабільністю аграрного підприємства. Сформовано науково-практичні рекомендації щодо забезпечення ефективного управління фінансово-економічною стабільністю підприємства на основі цифрових технологій.

Ключові слова: фінансово-економічна стабільність, аграрне підприємство, чинники впливу, управління, оцінювання, забезпечення, ризики, війна, небезпека, платоспроможність, фінансова стійкість, рентабельність, цукрова галузь, цукровий завод, аналіз, сканування загроз, цифрові технології.

ANNOTATION

Liashenko D.O. "Financial and Economic Stability of an Enterprise: Management, Assessment, and Directions for Ensuring" (based on the example of LLC "Oleksandriia Sugar Plant," Pryiutivka village, Oleksandriia district, Kirovohrad region): Qualification work for the second (master's) level of higher education in the Educational and Professional Program "Economics of Agribusiness and Agro-Trading" under specialty 051 - "Economics" / Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi, 2024. 95 pages.

The first section of the work explores the theoretical foundations of the financial and economic stability of an enterprise, its assessment methods, and approaches to ensuring it within the agricultural business sector. The evolution of scientific thought regarding the concept of "financial and economic stability of an enterprise" is systematized, and the author's interpretation is proposed. The specific mechanisms for managing financial and economic stability in the agricultural business sector are revealed and classified. Scientific and methodological approaches to assessing and regulating the financial and economic stability of an enterprise are analyzed.

The second section evaluates the effectiveness of financial and economic stability management in an agricultural enterprise (using the example of LLC "Oleksandriia Sugar Plant"). A general overview of the enterprise and its economic performance indicators is provided. The financial results and profitability of the enterprise under wartime conditions are analyzed. Indicators of solvency and financial stability, as well as the effectiveness of stabilization measures, are evaluated.

The third section proposes strategies for ensuring the financial and economic stability of an agricultural enterprise. Strategic directions for ensuring financial and economic stability are substantiated in the context of current realities and future prospects of the sugar industry. Proposals for implementing threat scanning as part of managing financial and economic stability in an agricultural enterprise are developed. Finally, scientific and practical recommendations for effective management of financial and economic stability based on digital technologies are formulated.

Keywords: financial and economic stability, agricultural enterprise, influencing factors, management, assessment, provision, risks, war, threats, solvency, financial stability, profitability, sugar industry, sugar plant, analysis, threat scanning, digital technologies.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 6

1.ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА, ЇЇ ОЦІНКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ..... 11

1.1. Фінансово-економічна стабільність підприємства: сутність, роль та значення для економіки та суспільства..... 11

1.2. Управління фінансово-економічною стабільністю у сфері аграрного бізнесу……..... 24

1.3. Науково-методичні підходи до оцінки та регулювання рівня фінансово-економічної стабільності підприємства..... 33

2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ СТАБІЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА АГРАРНОГО БІЗНЕСУ (на прикладі ТОВ «Олександрійський цукровий завод») 41

2.1.Загальна характеристика ТОВ «Олександрійський цукровий завод» та показників його діяльності ……..... 41

2.2. Аналіз фінансових результатів та рентабельності підприємства 45

2.3. Оцінка показників платоспроможності та фінансової стійкості підприємства та дієвості заходів щодо їх стабілізації 49

3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА 57

3.1. Стратегічні напрями забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємства в контексті реалій та перспектив розвитку цукрової галузі... 57

3.2. Сканування загроз як складова управління фінансово-економічною стабільністю аграрного підприємства……..... 65

3.3. Рекомендації щодо забезпечення ефективного управління фінансово-економічною стабільністю підприємства на основі цифрових технологій... 74

ВИСНОВКИ……..82

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 87

ДОДАТКИ…… 93

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах війни Україна страждає не лише від ракетних атак, втрат цивільного населення і військових, руйнувань житлових будинків, підприємств, інфраструктури, а й від економічних потрясінь, нестабільності фінансової та економічної. Особливо актуального значення набуває напрям дослідження фінансово-економічної стабільності підприємств у зв'язку з безпрецендентними викликами, що створила війна.

На багатьох підприємствах України, зокрема на цукрозаводах, суттєво погіршився фінансовий стан, знизилася платоспроможність та ділова активність. Для підприємств цукрової промисловості під час війни основними викликами стали: руйнування виробничих потужностей (частина цукрових заводів, розташованих у зоні бойових дій, зазнала руйнувань або тимчасово припинила роботу); логістичні проблеми (відбулося складнення логістичних ланцюгів через обстріли доріг, руйнування мостів та інші наслідки війни); дефіцит робочої сили (мобілізація чоловіків на військову службу призвела до дефіциту робочої сили на підприємствах); зростання цін на енергоносії та сировину (інфляція та девальвація гривні суттєво підвищили вартість виробництва).

В силу обставин військових реалій відбулася часткова «паралізація» діяльності багатьох українських підприємств, зокрема, в аграрному секторі економіки. Поряд з цим, стали зрозумілі помилкові кроки менеджерів в організації підприємницької діяльності, логистиці, і особливо – значні прогалини у забезпеченні питань фінансової та економічної стабільності. Останнє пояснюємо не стільки нестачею компетенцій менеджерів та економістів, скільки – специфічного досвіду роботи у надзвичайно складних ситуаціях невизначеності та воєнних загроз. Зазначене підлягає окремому аналізу з позицій захисту інтересів аграрного підприємства (як і підприємства будь-яких галузей). А захищеність економічних інтересів бізнесу може гарантуватися, передусім, наявностю механізмів забезпечення

фінансово-економічної стабільності підприємства. Дослідження фінансово-економічної стабільності підприємств під час війни є надзвичайно актуальними для майбутнього розвитку України.

Науковими дослідженнями фінансово-економічної стабільності підприємств займалися багато зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема, А.Е. Воронкова, Н.Г. Данилочкіна, С.В. Данилочкін, А.М. Кармінський, Л.А. Костирко, Р.О. Костирко, М.О.Лишенко, Н.Л.Любченко, І.В. Новикова, Н.І. Оленєв, О.І. Павликівська, О.І.Пацула, С.Н. Петренко, А.Г. Примак, Л.А. Сухарева, С.Г. Фалько, О.А.Чигиринець та інші. Водночас, незважаючи на постійний інтерес до цієї проблеми з боку науковців, ціла низка питань залишається дискусійними, зокрема у сфері аграрного бізнесу. З урахуванням зазначеного, безперечну актуальність мають подальші наукові пошуки у напрямі вивчення проблематики фінансово-економічної стабільності підприємства аграрної сфери економіки, аспектів управління нею, оцінювання та визначення напрямів забезпечення.

Наукова та прикладна значимість проблеми фінансово-економічної стабільності підприємства зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти, її мету та завдання.

Мету кваліфікаційної роботи визначаємо як узагальнення теоретичних засад управління фінансово-економічною стабільністю підприємства та розробку пропозицій щодо її забезпечення (на прикладі аграрного підприємства ТОВ «ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ЦУКРОВИЙ ЗАВОД», що знаходиться у смт Приютівка, Олександрійський р-н, Кіровоградська обл.).

Задля реалізації поставленої нами мети в кваліфікаційній роботі були визначені та розв’язані такі завдання:

- зробити теоретичний аналіз розвитку наукових уявлень про сутність категорії «фінансово-економічна стабільність підприємства»;
- розкрити специфіку механізмів управління фінансово-економічною стабільністю у сфері аграрного бізнесу;

- визначити основні науково-методичні підходи щодо оцінки та підтримки рівня фінансово-економічної стабільності підприємства;

- проаналізувати основні фінансові результати та рентабельність досліджуваного підприємства;

- здійснити оцінку показників платоспроможності та фінансової стійкості досліджуваного підприємства та дієвості управлінських заходів щодо їх стабілізації;

- розробити пропозиції щодо вибору напрямів вдосконалення оцінки та забезпечення фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства.

Об'єктом дослідження виступають процеси забезпечення фінансово-економічної стабільності на прикладі аграрного підприємства - ТОВ «ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ЦУКРОВИЙ ЗАВОД».

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методичних та прикладних питань управління фінансово-економічною стабільністю аграрних підприємств.

Методи дослідження. Для реалізації мети, поставленої в роботі, використано методи загальнонаукові та спеціальні, зокрема такі: загальні – абстрактно-теоретичний, індукції, дедукції; спеціальні – логічних узагальнень, класифікацій, економіко-статистичного, економіко-математичного, фінансового аналізу, порівнянь, системного підходу, графічно-аналітичний та інші.

В якості методологічної основи кваліфікаційної роботи виступають проаналізовані наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, які спеціалізуються на питаннях економіки та фінансового аналізу, управління, регулювання фінансової стійкості аграрного бізнесу, оцінки й аналізу загроз його стійкому розвитку, формування основ стратегії щодо забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємств в аграрній сфері, а також експертних оцінок та проведення аналізу - оперативного, багатовимірного, стратегічного.

Інформаційно дослідження також базувалося на урахуванні положень

законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають правила регулювання діяльності підприємств. В процесі написання кваліфікаційної роботи використано матеріали офіційної звітності про макроекономічний розвиток України, аграрного сектору, цукрової галузі, матеріали первинної звітності ТОВ «ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ЦУКРОВИЙ ЗАВОД», матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна отриманих результатів дипломної роботи характеризується наступним:

Удосконалено:

- метод сканування загроз цукрового заводу в умовах війни в частині визначення потенційних наслідків і заходів протидії відносно воєнних, економічних, природних, політичних, технологічних та соціальних ризиків;

- класифікацію методів оцінки та регулювання фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства за рахунок їх деталізації, що дозволяє використовувати комбінацію методів оцінки в інтересах оптимізації витрат, враховуючи особливості аграрного виробництва (сезонність, залежність від природних умов, специфіку активів та ін.);

Набули подальшого розвитку:

- систематизація еволюції наукової думки про фінансово-економічну стабільність підприємства, визначення її сутності, а також трактування термінів «управління фінансово-економічною стабільністю в аграрному бізнесі», «механізми управління фінансово-економічною стабільністю в аграрному бізнесі», які поглиблюють наукові уявлення та акцентують увагу на необхідності комплексного підходу до вирішення проблем стабільності;

- запропоновані стратегічні напрями забезпечення фінансово-економічної стабільності Олександрійського цукрозаводу в контексті реалій та перспектив розвитку цукрової галузі;

- розроблені для досліджуваного підприємства рекомендації щодо використання нових електронних технологій та обґрунтування їхнього впливу на фінансово-економічну стабільність цукрового заводу.

Практичне значення отриманих результатів полягає передусім у визначенні стратегічних напрямів забезпечення фінансово-економічної стабільності Олександрійського цукрозаводу в контексті реалій та перспектив розвитку цукрової галузі, а також рекомендацій стосовно визначення стратегічних цілей розвитку цукрової галузі України після війни з позицій забезпечення фінансово-економічної стабільності. Може рекомендуватися до практичного використання на аграрних підприємствах сформований Рейтинг ризиків Олександрійського цукрового заводу за рівнем впливу на фінансово-економічну стабільність, викладені в роботі рекомендації щодо ширшого впровадження електронних технологій для реалізації методу сканування загроз як складової управління фінансово-економічною стабільністю цукрового заводу в умовах війни.

Апробація отриманих результатів: основні положення, висновки та пропозиції виконаної роботи висвітлено під час виступів: 7.11.2024 р. на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України» (назва доповіді – «Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства»), а також 27.11.2024 р. на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі» (назва доповіді «Фінансово-економічна стабільність аграрного підприємства: сутність, складові, заходи підтримання під час війни». Тези доповідей опубліковані у наукових збірниках Центральноукраїнського національного технічного університету.

За структурою кваліфікаційна робота містить: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг роботи - 95 стор. друкованого тексту, в тому числі 86 стор. основного тексту. Ілюстративний матеріал включає 23 таблиці і 7 рисунків.

1.ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА, ЇЇ ОЦІНКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

1.1. Фінансово-економічна стабільність підприємства: сутність, роль та значення для економіки та суспільства

Фінансово-економічна стабільність підприємства – це фундаментальне поняття, яке відіграє ключову роль у функціонуванні будь-якого підприємства, зокрема підприємства у сфері аграрного бізнесу. Розглянемо сутність цієї категорії детальніше, звертаючись до розвитку наукової думки, аналізу та узагальнення наукових джерел.

Теоретичний аналіз [10; 18; 26] засвідчує, що поняття фінансово-економічної стабільності підприємства розвивалося і змінювалася разом з економічною наукою. В концепціях і теоріях спостерігалися значні відмінності.

Так, класична економічна теорія фокусувалася на рівновазі ринку, стабільність підприємства розглядалася пізніше, як наслідок ефективного функціонування ринкових механізмів; кейнсіанська теорія розглядала стабільність підприємства в контексті загального економічного циклу, при цьому важлива роль відводилася державі в питаннях стабілізації економіки; більш пізні та сучасні теорії розглядали ширше умови та чинники стабільності. Про характерні відмінності різних теорій та їх внесок у розуміння фінансово-економічної стабільності підприємства як категорії говорить така систематизована нами інформація:

- класична економічна теорія зосереджувалась на раціональному використанні ресурсів, що створило основу для майбутнього розуміння ефективності та стабільності діяльності підприємств;
- неокласична теорія акцентувала увагу на рівновазі на ринку, де стабільність підприємства залежала від адаптації до змінюваного попиту та пропозиції;

- теорія підприємства розширила уявлення про стабільність, акцентуючи увагу на внутрішньому управлінні та інноваціях;

- теорія економічного циклу зробила висновок, що стабільність підприємства залежить від макроекономічної політики та економічних циклів;

- теорія системного підходу розглядала стабільність як комплексну характеристику, що залежить від взаємодії численних факторів;

- теорія фінансової стійкості підкреслила важливість фінансових аспектів: ліквідності, платоспроможності, ризиків;

- теорія стратегічного управління та стійкості в останні десятиліття виділяє інновації та адаптацію до змін, що є важливими для збереження стабільності підприємства в умовах сучасної економіки.

Більш детально узагальнені відомості стосовно розвитку наукових уявлень, їх авторів можна побачити у таблиці, яку пропонуємо нижче:

Таблиця 1.1

Систематизація еволюції наукової думки про фінансово-економічну стабільність підприємства та її роль

Етап/Період	Основні уявлення про фінансово-економічну стабільність	Ключові ідеї та концепції	Роль у розвитку підприємств
1. Класична економічна теорія (XIX ст.)	Відсутність окремого поняття "фінансово-економічна стабільність", але акцент на ефективності використання ресурсів.	**Адам Сміт**: принципи раціонального використання ресурсів, **Давид Рікардо**: теорія порівняльних переваг.	Визначення основних принципів раціональної економічної діяльності, які заклали основу для подальших досліджень стабільності.
2. Неокласична теорія (кінець XIX – початок XX ст.)	Стабільність як результат рівноваги між попитом і пропозицією, зосередження на виробничих факторах та розподілі.	**Альфред Маршалл**: теорія рівноваги на ринку, **Едвард Хайнц**: стабільність через механізми вільного ринку.	Розгляд стабільності на рівні ринку, важливість балансу для забезпечення ефективності і стабільності підприємства.
3. Теорія підприємства (1920-1950 рр.)	Акцент на внутрішніх аспектах стабільності підприємства: управлінні, фінансах, ризиках.	**Йозеф Шумпетер**: роль інновацій, **Альфред Маршалл**: стійкість через ефективне управління	Стабільність підприємства починають розглядати як результат ефективного управління та інноваційної діяльності.

Етап/Період	Основні уявлення про фінансово-економічну стабільність	Ключові ідеї та концепції	Роль у розвитку підприємств
		ресурсами і ризиками.	
4. Теорія економічного циклу (1940-1970 рр.)	Стабільність через баланс внутрішніх і зовнішніх факторів: цикли попиту, економічні коливання, макроекономічна політика.	**Джон Мейнард Кейнс**: теорія економічних циклів, стабільність через макроекономічне регулювання, державне втручання.	Розуміння того, що стабільність підприємства залежить від зовнішніх економічних умов, таких як інфляція і безробіття.
5. Системний підхід (1970-1980 рр.)	Стабільність підприємства як результат взаємодії всіх елементів системи: економіка, організація, зовнішнє середовище.	**Людвіг фон Берталанфі**: системний підхід, **Пітер Друкер**: стратегічне управління.	Розгляд стабільності як системної характеристики, де ефективне управління підприємством важливе для довгострокової стабільності.
6. Теорія фінансової стійкості (1990-2000 рр.)	Окреме визначення фінансової стабільності: ліквідність, платоспроможність, зменшення фінансових	**Гаррі Марко**: оптимізація фінансових потоків, **Фрідріх Хайєк**: адаптація до ринкових умов.	Фінансова стабільність стає критично важливою для забезпечення життєздатності підприємства в умовах фінансових криз.
7. Теорія стратегічного управління та стійкості (2000 р. - до сьогодні)	Стабільність як результат стратегії розвитку, адаптації до змін зовнішнього середовища, інновацій і технологій.	**Майкл Портер**: стратегічне управління, **Гері Хемел**: інноваційні стратегії.	Стабільність визначається здатністю підприємства адаптуватися до швидких змін на ринку, бути інноваційним і конкурентоспроможним.

Примітка: таблиця розроблена на основі узагальнення наукової думки[18;26]

Проілюстрована у табл. 1.1 еволюція наукової думки показує, як наукові уявлення про фінансово-економічну стабільність поступово розвивалися від простих прикладів економічної рівноваги до комплексних стратегічних та системних підходів щодо фінансово-економічної стабільності підприємств, що відповідають вимогам сучасного бізнес-середовища.

Аналіз сучасних наукових джерел дозволяє стверджувати, що важливий внесок у вивчення проблематики фінансово-економічної стабільності підприємств останніми роками зроблено багатьма авторами, зокрема такими, як А.Е. Воронкова, Н.Г. Данилочкіна, С.В. Данилочкін, А.М. Кармінський, Л.А. Костирко, Р.О. Костирко, М.О.Лишенко, Н.Л.Любченко,

І.В. Новикова, Н.І. Оленєв, О.І. Павликівська, О.І.Пацула, С.Н. Петренко, А.Г. Примак, Л.А. Сухарева, С.Г. Фалько, О.А.Чигиринець та інші. Вчені-економісти зосереджують особливу увагу на питаннях «фінансового здоров'я» України, пошуку способів прискореної фінансової стабілізації діяльності підприємств та організацій. Водночас їх праці мають свої цікаві особливості стосовно визначення фінансово-економічної стабільності підприємства та її підтримки.

Так, Лишенко М. переконана, що слід розглядати сутність фінансово-економічної стабільності підприємства в залежності від ознак галузі, конкретних ситуацій, інтенсивності впливу певних чинників [25, с.84].

Дослідниця Шандова Н.В. в питаннях забезпечення та підтримання фінансово-економічної стабільності виокремлює два вирішальних фактора: по-перше, це економічне зростання, по-друге, стан рівноваги, до яких має прагнути підприємство [18, с.101].

Дещо інших позицій дотримується Попович П.Я., пов'язуючи сутність фінансово-економічної стабільності зі змістом таких економічних відносин, що формують врешті-решт ефективну структуру капіталу, мінімум витрат щодо його обслуговування і максимум ефекту (прибутку) [37, с.80].

Значно ширші уявлення про фінансово-економічну стабільність пропонує Лахтіонова Л.А. [24, с.61]. Вона вважає, що ця категорія охоплює низку чинників-стабілізаторів, що підтримують контрольовану фінансову рівновагу [24, с.61]. Інакше кажучи, йдеться про спроможність підприємства досягати стабільності через свою платоспроможність, ліквідність та ефективність діяльності в довгостроковій перспективі, незважаючи на зовнішні та внутрішні зміни. Отже, фінансово-економічна стабільність не є статичною характеристикою, вона виступає як динамічний стан, який постійно формується та змінюється під впливом різних факторів.

Узагальнюючи наукові погляди, пропонуємо визначати фінансово-економічну стабільність підприємства як його здатність зберігати свою структуру та функціонування навіть за умов змін і викликів зовнішнього

середовища. Ключові теоретичні аспекти фінансово-економічної стабільності підприємства викладено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Ключові аспекти фінансово-економічної стабільності підприємства

Аспект	Опис	Ключові характеристики	Приклад
Фінансова стабільність	Здатність підприємства підтримувати рівновагу між доходами та витратами, своєчасно виконувати фінансові зобов'язання.	Баланс доходів та витрат, ефективне управління грошовими потоками, платоспроможність, ліквідність.	Підприємство може сплачувати всі податки, кредити та інші зобов'язання без затримок.
Економічна стабільність	Здатність підприємства підтримувати ефективність виробництва та стабільний розвиток в умовах змін зовнішнього середовища.	Конкурентоспроможність, постійне вдосконалення продукції та технологій, довгострокова орієнтація на ринок.	Підприємство продовжує працювати стабільно в умовах економічної кризи, оптимізує процеси виробництва.
Рентабельність	Спосіб вимірювання здатності підприємства генерувати прибуток з кожної одиниці вкладених ресурсів.	Рентабельність капіталу, рентабельність продажів, чистий прибуток.	Підприємство має високий рівень рентабельності, що дозволяє інвестувати в розвиток.
Ліквідність	Здатність підприємства підтримувати достатній рівень ліквідних активів для покриття поточних зобов'язань.	Власний капітал, наявність грошових коштів, забезпечення оборотними засобами, управління грошовими потоками.	Підприємство має достатньо коштів на рахунках для виконання всіх поточних зобов'язань.
Платоспро-можність	Здатність підприємства виконувати свої зобов'язання в процесі їх настання, тобто оплачувати борги.	Співвідношення короткострокових і довгострокових зобов'язань, забезпечення заборгованості грошовими коштами.	Завод має можливість виплатити борги та кредити навіть в умовах економічної кризи.
Диверсифікація ризиків	Здатність підприємства зменшувати негативний вплив ризиків через диверсифікацію продуктів, ринків чи постачальників.	Різноманіття джерел доходу, використання кількох каналів постачання, різні напрямки бізнесу.	Підприємство виробляє не лише цукор, але й інші продукти (наприклад, біоенергетичні продукти), зменшуючи залежність від одного ринку.
Використання фінансових ресурсів	Раціональне управління ресурсами підприємства для досягнення фінансової стабільності та розвитку.	Вартість капіталу, ефективність використання позикових коштів, управління запасами.	Підприємство залучає інвестиції для модернізації виробництва і розвитку нових продуктів,

Аспект	Опис	Ключові характеристики	Приклад
			одночасно зменшуючи витрати.
Інвестиційна стабільність	Здатність підприємства залучати інвестиції для розвитку, зростання та збереження фінансової стійкості.	Інвестиційна привабливість, доходність проектів, здатність підтримувати високий рівень капіталовкладень.	Підприємство отримує інвестиції для оновлення виробництва та виходу на нові ринки збуту.
Фінансова стратегія	Стратегічний підхід до управління фінансами, спрямований на досягнення стійкого фінансового розвитку.	Довгострокове управління витратами, використання фінансових інструментів для розвитку.	Підприємство розробляє стратегічний план, який включає зниження витрат і збільшення прибутку через впровадження нових технологій.
Зовнішні фактори стабільності	Вплив зовнішніх умов (політичних, економічних, екологічних) на діяльність підприємства та його здатність зберігати стабільність.	Вплив інфляції, змін податкової політики, валютних курсів, глобальних економічних криз.	Підприємство адаптується до зміни податкових ставок або змін на міжнародних ринках, щоб зберегти прибутковість.

Примітка: таблиця розроблена на основі узагальнення наукової думки [18]

Запропонована вище таблиця дає комплексне уявлення про основні аспекти фінансово-економічної стабільності підприємства, а також те, як ці аспекти взаємодіють для забезпечення стабільного розвитку підприємства в умовах мінливого економічного середовища.

Автори сучасних концепцій щодо фінансово-економічної стабільності підприємства [10;18] дотримуються уявлень, що фінансово-економічна стабільність характеризується здатністю покривати поточні зобов'язання, залучати додаткове фінансування та інвестувати в розвиток. Оцінка фінансової стійкості, з огляду літератури [9;15;17;22], у свою чергу, передбачає аналіз активів та пасивів підприємства, а також оцінку його здатності адаптуватися до змін ринку та протистояти кризам. У сучасних умовах, особливо в умовах економічної нестабільності та глобалізації, фінансова стабільність підприємства також передбачає його здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, протистояти кризам та забезпечувати безперервність своєї діяльності.

Найважливіші складові фінансово-економічної стабільності зображені на рис.1.1.:

Рис. 1.1. Умови фінансово-економічної стабільності підприємства

Отже, фінансово-економічна стабільність підприємства може розглядатися і як економічна категорія, і як процес, що потребує механізмів стабілізації.

З огляду наукових джерел [17;22], основні складові фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства включають:

- платоспроможність (здатність платити за борги);
- ліквідність (здатність швидко перетворити активи на гроші);
- фінансову стійкість (здатність протистояти негативним впливам), рентабельність (здатність отримувати прибуток);

▪ фінансову гнучкість (здатність пристосовуватися до змін в політиці, економіці, законодавстві та ін.).

Загалом аналіз сучасних наукових джерел [10;18;26] дозволяє побачити наявність декількох підходів у розумінні поняття фінансово-економічної стабільності підприємств:

- підхід, за яким підприємство слід розглядати як систему, де всі елементи взаємопов'язані;

- підхід, що фокусується на ідентифікації та управлінні фінансовими ризиками;

- підхід, орієнтований на стратегічне бачення розвитку підприємства;

- підхід, що підкреслює роль регуляторів стабільності з боку зовнішнього середовища (законодавство, регулювання).

Сутнісні характеристики ролі фінансово-економічної стабільності можна доповнити за допомогою схеми на рисунку 1.2.

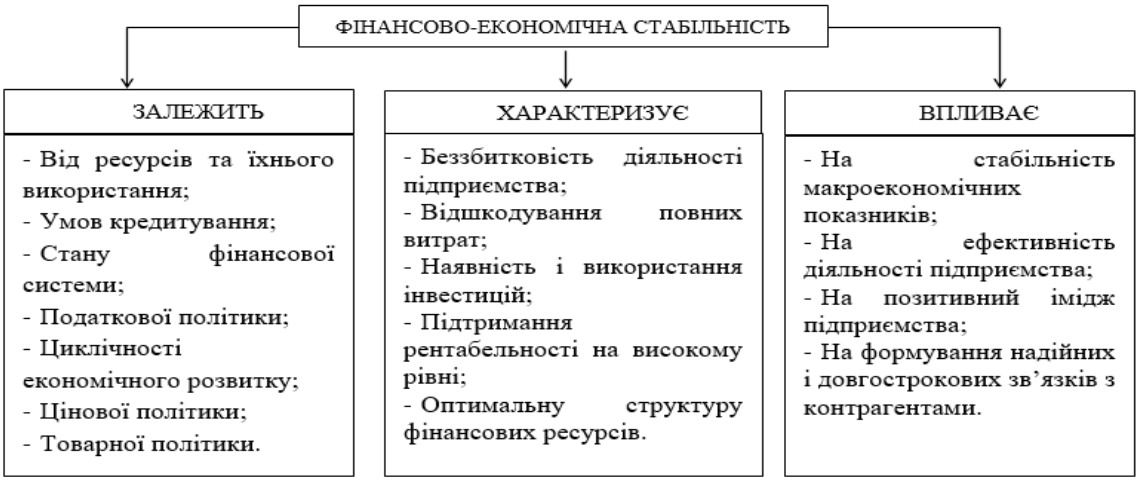

Рис. 1.2. Характеристика ролі фінансово-економічної стабільності підприємства

Не зважаючи спектр наукових поглядів, більшість авторів сучасних наукових публікацій [10;18] дотримуються думки, що надзвичайно важливо вивчати і забезпечувати фінансово-економічну стабільність, оскільки це дає змогу підприємству:

- виживати (стабільність забезпечує безперервне функціонування підприємств, створює необхідні умови для здатності долати кризи і продовжувати діяльність);
- розвиватись (стабільний фінансовий стан дозволяє інвестувати в розвиток, інновації, нові проєкти, технології, розширення бізнесу);
- залучати інвесторів (стабільні компанії приваблюють інвестиції, що сприяє подальшому зростанню);
- виявляти соціальну відповідальність (стабільність дозволяє виконувати соціальні зобов'язання перед персоналом, партнерами та суспільством).

За допомогою розробленої нами таблиці 1.3 акцентуємо увагу на тому, що фінансово-економічна стабільність підприємства важлива як для нього, так і для партнерів, суспільства, держави:

Таблиця 1.3.

Значення фінансово-економічної стабільності для підприємства, партнерів, держави, суспільства

Аспект	Важливість фінансово-економічної стабільності
Для підприємства	Виживання, розвиток, інвестиційна привабливість, соціальна відповідальність
Для інвесторів	Гарантія повернення інвестицій, стабільний дохід
Для кредиторів	Зниження ризику неповернення кредиту
Для держави	Стійкість економіки, створення робочих місць, надходження податків
Для суспільства	Стабільність постачання товарів і послуг, соціальна стабільність

Примітка: таблиця розроблена на основі узагальнення наукової думки[10]

Роль і важливість фінансово-економічної стабільності підприємства багатократно зростають в умовах, де присутня множина ризиків. Зауважимо, що в сучасних реаліях бізнес функціонує в динамічному та непередбачуваному середовищі. Глобалізація, технологічні зміни, політична нестабільність, різноманітні ризики та мінливі фактори впливу створюють

додаткові виклики для підприємств. У таких умовах фінансова стабільність набуває доленосного значення для існування підприємства. Забезпечення фінансово-економічної стабільності дозволяє підприємствам:

- швидко адаптуватися до змін (гнучкі фінансові структури дозволяють підприємствам оперативно реагувати на зміни ринку);

- мінімізувати ризики (добре спланована фінансова стратегія допомагає знизити вплив негативних факторів);

- забезпечити конкурентні переваги (стабільні підприємства мають більше можливостей для інновацій та розвитку нових продуктів і послуг).

Під час війни українські підприємства, зокрема, цукрозаводи, стикнулися з руйнуванням виробничих потужностей, логістичними перебоями, енергетичною кризою та іншими проблемами, що породжують фінансово-економічні прояви нестабільності.

Тому вивчення ролі і значення фінансово-економічної стабільності набуває особливої значимості сьогодні і в перспективі. Пояснюємо це низкою причин:

- *безпрецедентні виклики:* війна в Україні створила безпрецедентні виклики для української економіки, зокрема для аграрних підприємств, які зіштовхнулися з руйнуванням виробничих потужностей, логістичними перебоями, дефіцитом сировини, енергетичною кризою та іншими проблемами, що безпосередньо впливають на їхню фінансову стабільність;

- *потреби виживання бізнесу:* збереження фінансової стабільності є ключовим фактором виживання підприємств в умовах війни (ті компанії, які зможуть адаптуватися до нових реалій та забезпечити свою фінансову стійкість, матимуть більше шансів на відновлення та подальший розвиток після закінчення війни);

- *необхідність підтримки української економіки:* фінансово стабільні підприємства є основою економіки країни; їхній внесок у бюджет, створення робочих місць та розвиток різних секторів економіки є критично важливим для відновлення України після війни;

- *потреба визначати інвестиційну привабливість підприємств в Україні:* наукові дослідження фінансово-економічної стабільності підприємств можуть допомогти оцінити інвестиційну привабливість підприємств України та залучити необхідні інвестиції для відновлення економіки загалом;

- *необхідність подальшого гнучкого розвитку державної політики:* результати дослідження фінансово-економічної стабільності підприємств можуть бути використані для розробки ефективної державної політики, спрямованої на підтримку підприємств та відновлення економіки.

В контексті обраної теми кваліфікаційної роботи (на прикладі аграрного підприємства) варто підкреслити, що питання забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємств АПК надзвичайно актуалізується, що пояснюємо комплексом обставин:

- по-перше, аграрний сектор формує продовольчу безпеку (аграрний сектор забезпечує продовольчу безпеку країни, особливо в умовах кризи, дослідження фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств дозволяють оцінити здатність галузі забезпечувати населення необхідними продуктами);

- по-друге, аграрні підприємства є важливим джерелом експортного потенціалу країни (аграрний сектор є одним з ключових експортерів України; дослідження допомагають визначити можливості для підтримки експорту та збереження валютних надходжень);

- по-третє, аграрний сектор економіки тримає соціальну стабільність у сільських громадах (аграрний сектор є основним роботодавцем у багатьох сільських громадах; дослідження дозволяють оцінити вплив війни на соціальну стабільність у цих регіонах).

Динамічність стану фінансово-економічної стабільності пояснюється багатьма чинниками впливу, різних як за рівнем впливу, так і за змістом дії.

Серед чинників, впливових щодо стабільності підприємства (на різних економічних рівнях), як правило, виокремлюють:

- макроекономічні (економічний цикл, інфляція, валютний курс);
- галузеві (конкуренція, технологічні зміни, ціни на сировину);
- внутрішні (йдеться про ефективність управління, структуру капіталу, інвестиції на рівні аграрної галузі та підприємств).

За змістом ці чинники є різноманітними – політичні, економічні, техніко-технологічні, інноваційні, воєнні, психологічні, історичні, культурні та інші.

Фактор війни в Україні став специфічним викликом, що призвів до масштабних людських та матеріальних втрат. Для аграрного сектора фактор війни призвів до комплексних негативних наслідків, які гальмують функціонування аграрних підприємств. Йдеться зокрема про такі наслідки:

- руйнування інфраструктури АПК, доріг, мостів, складів, що ускладнює логістику та підвищує витрати виробництва;
- кадрові проблеми, зменшення можливостей залучення сільського населення на роботу в сільському господарстві внаслідок мобілізації, масштабної вимушеної міграції населення;
- зміна структури посівів (фермери змушені змінювати структуру посівів через нестабільність ринків та обмеження в логістиці);
- коливання цін (війна призводить до значних коливань цін на добрива, паливо, а також на сільськогосподарську продукцію); ризики для експорту (логістичні перешкоди, зміна торгових маршрутів та міжнародні санкції створюють додаткові ризики для експорту аграрної продукції).

Під час війни наукові дослідження [12;22;30] у сфері аграрного сектора мають спрямовуватися на:

- оцінку масштабів збитків (визначення прямих і непрямих збитків, завданих війною аграрному сектору);
- ідентифікацію найбільш вразливих груп підприємств (визначення категорій підприємств, які найбільше постраждали від війни);
- розробку рекомендацій щодо підтримки аграрного сектору та відновлення його діяльності;

- моделювання сценаріїв розвитку (прогнозування розвитку аграрного сектору в різних сценаріях післявоєнного відновлення.

Науковці, які вивчають та оцінюють стан фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств, використовують різні сучасні методи. Серед них: аналіз показників фінансової звітності за останні роки, розрахунки фінансових коефіцієнтів; методи скорінгової оцінки; використання спеціально розроблених моделей; експертні оцінки, що ґрунтуються на використанні знань і досвіду фахівців.

Зауважимо, що результати аналізу та оцінки фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств використовуються для розробки рекомендацій щодо поліпшення та стабілізації їх фінансового стану, підготовки довгострокової стратегії розвитку, запровадження заходів ефективного менеджменту (йдеться, передусім, про оптимізацію виробничих процесів, управління витратами); забезпечення належного фінансового контролю (завдяки налагодженню регулярного аналізу фінансового стану); пропозицій щодо керування ризиками на основі їх ідентифікації та мінімізації; впровадженні інновацій - нових технологій та продуктів.

Потреба проведення наукових досліджень у напрямі аналізу та оцінки фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств є дуже нагальною для практичної діяльності аграрних підприємств, адже результати досліджень можуть бути використані в інтересах:

- розробки більш ефективної державної політики в регіоні, країні (створення ефективних програм підтримки аграрного сектору);

- вибору та прийняття оптимальних рішень на рівні підприємств, області (розробки стратегій виживання та розвитку аграрних підприємств в умовах кризи);

- створення кращого середовища, більш привабливого для залучення інвесторів, відновлення та розвитку аграрного сектору;

- організації плідної міжнародної співпраці і допомоги для відновлення сільського господарства в Україні.

Отже, є дуже важливими роль і значення категорії фінансово-економічної стабільності підприємств. З позицій теорії і практики є затребуваними наукові дослідження в цьому напрямі, зокрема в аграрному секторі. В умовах війни це набуває ключової ролі для забезпечення продовольчої безпеки, економічного відновлення України та підтримки сільських громад.

1.2. Управління фінансово-економічною стабільністю у сфері аграрного бізнесу

Розвиваючи наукові погляди В.Губко, Н. Карачиної, Н.Любченко та інших вчених [10;18;26], пропонуємо *управління фінансово-економічною стабільністю в аграрному бізнесі* визначати як комплексний процес, спрямований на забезпечення безперервності виробництва, виконання фінансових зобов'язань та досягнення довгострокових цілей аграрного підприємства в умовах нестабільності зовнішнього середовища та внутрішніх ризиків. Треба розуміти, що це процес постійний, багатокомпонентний, він включає низку взаємопов'язаних процедур, заходів, спрямованих на підтримання «фінансового здоров'я» підприємства, його здатності виконувати свої зобов'язання, адаптуватися до змін ринку та забезпечувати стабільний розвиток. Зосередимо увагу на *ключових елементах такого процесу*:

- аналіз фінансового стану (регулярна оцінка фінансових показників, виявлення проблемних зон та трендів);
- прогнозування (складання фінансових прогнозів, оцінка ризиків та можливостей);
- планування (розробка фінансових планів, бюджетів та стратегій розвитку);
- контроль (постійний моніторинг виконання фінансових планів, виявлення відхилень та вжиття коригувальних заходів);

- управління ризиками (ідентифікація, оцінка та управління фінансовими ризиками (ризик неплатежоспроможності, ризик втрати ліквідності, валютний ризик тощо);

- оптимізація фінансових потоків (пошук шляхів збільшення доходів, зниження витрат, ефективного використання оборотного капіталу).

- залучення фінансування (при необхідності залучення додаткових фінансових ресурсів на вигідних умовах);

- інвестування (вкладення коштів у розвиток підприємства, модернізацію виробництва, розширення асортименту продукції).

Процес забезпечення фінансово-економічної стабільності є безперервним циклом, який включає в себе кілька взаємопов'язаних етапів. Представимо загальний алгоритм цього процесу:

1-й етап. *Аналіз показників на старті:*

- оцінка фінансових показників (аналіз балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів);
- ідентифікація сильних і слабких сторін (визначення конкурентних переваг та проблемних зон у фінансовій діяльності);
- оцінка ризиків (ідентифікація внутрішніх та зовнішніх ризиків, які можуть вплинути на фінансову стабільність);

2-й етап. *Формування стратегії:*

- визначення довгострокових та короткострокових фінансових цілей;
- розробка стратегії (створення плану дій для досягнення поставлених цілей);
- визначення ключових показників ефективності (вибір показників, за якими буде оцінюватися ефективність виконання стратегії);

3-й етап. *Планування та бюджетування***:**

- складання бюджету (розробка детального плану доходів і витрат на певний період);
- планування інвестицій (визначення напрямків інвестування коштів).

- оптимізація витрат (пошук можливостей зниження витрат без шкоди для якості продукції або послуг);

4-й етап. *Контроль та аналіз:*

- моніторинг виконання бюджету (регулярний контроль за виконанням бюджетних показників);
- порівняння фактичних результатів з плановими (аналіз відхилень та виявлення причин);
- коректування планів (внесення змін до планів у разі необхідності);

5-й етап. *Управління ризиками:*

- ідентифікація ризиків (постійний моніторинг ризиків, які можуть вплинути на фінансову стабільність);
- оцінка ризиків (визначення ймовірності та потенційних наслідків кожного ризику);
- розробка заходів щодо зниження ризиків (впровадження заходів для мінімізації негативного впливу ризиків);

6-й етап**.** *Вдосконалення системи управління:*

- аналіз ефективності прийнятих рішень (оцінка ефективності реалізованих заходів);
- внесення змін до системи управління (вдосконалення процесів управління фінансами на основі отриманих результатів);

Важливо розуміти, що процес забезпечення фінансово-економічної стабільності є циклічним, тобто після проведення аналізу та вдосконалення системи управління, компанія повертається до першого етапу – аналізу початкового стану, і цикл повторюється. При цьому важливою рисою є гнучкість, робота над помилками, коригування заходів. В аграрному бізнесі цей алгоритм має свої особливості, пов'язані з сезонністю виробництва, впливом природних факторів та іншими специфічними ризиками. Однак, основні принципи забезпечення фінансово-економічної стабільності залишаються незмінними: системний підхід (всі елементи системи управління повинні бути взаємопов'язані); гнучкість (здатність швидко

адаптуватися до змін зовнішнього середовища); прозорість (відкритість фінансової інформації для всіх зацікавлених сторін); відповідальність (кожен співробітник повинен нести відповідальність за фінансові результати своєї роботи).

Основні фактори, які впливають на зазначений процес забезпечення фінансово-економічної стабільності:

по-перше, зовнішнє середовище (економічна ситуація, конкуренція, зміни законодавства тощо);

по-друге, внутрішнє середовище (ефективність управління, структура капіталу, якість продукції, маркетингова політика тощо).

Виходячи з того, що фінансово-економічна стабільність не є величиною абсолютною та статичною, і характеризує стан підприємства у певний період часу, слід уважно підходити до встановлення результативних факторів, які оказують вплив на рівень стабільності.

Варто підкреслити цінність саме деталізованого підходу в питаннях управління стабільністю, що вимагає комплексності та системності усіх рішень в межах усіх напрямків фінансової роботи, починаючи з аналізу інформаційної бази, розробки системи фінансових планів підприємства, удосконалення механізму реалізації фінансових рішень, підвищення ефективності і якості контрольних заходів і закінчуючи прийняттям адекватних управлінських рішень в галузі керування фінансами підприємства.

У загальному вигляді процес формування фінансово-економічної стабільності проілюструємо схемою на рисунку 1.3 [35]. Зазначений процес представимо укрупненими чотирма блоками:

- інформаційним (відповідає за накопичення інформації, дослідження зовнішніх умов функціонування підприємства);

- аналітичним (визначення поточного стану та динамічної оцінки, виявлення дестабілізуючої дії внутрішніх факторів);

- стратегічним (розробка системи заходів із забезпечення фінансово-економічної стабільності);

- контрольним (співставлення отриманих результатів із запланованими та виявлення причин відхилень).

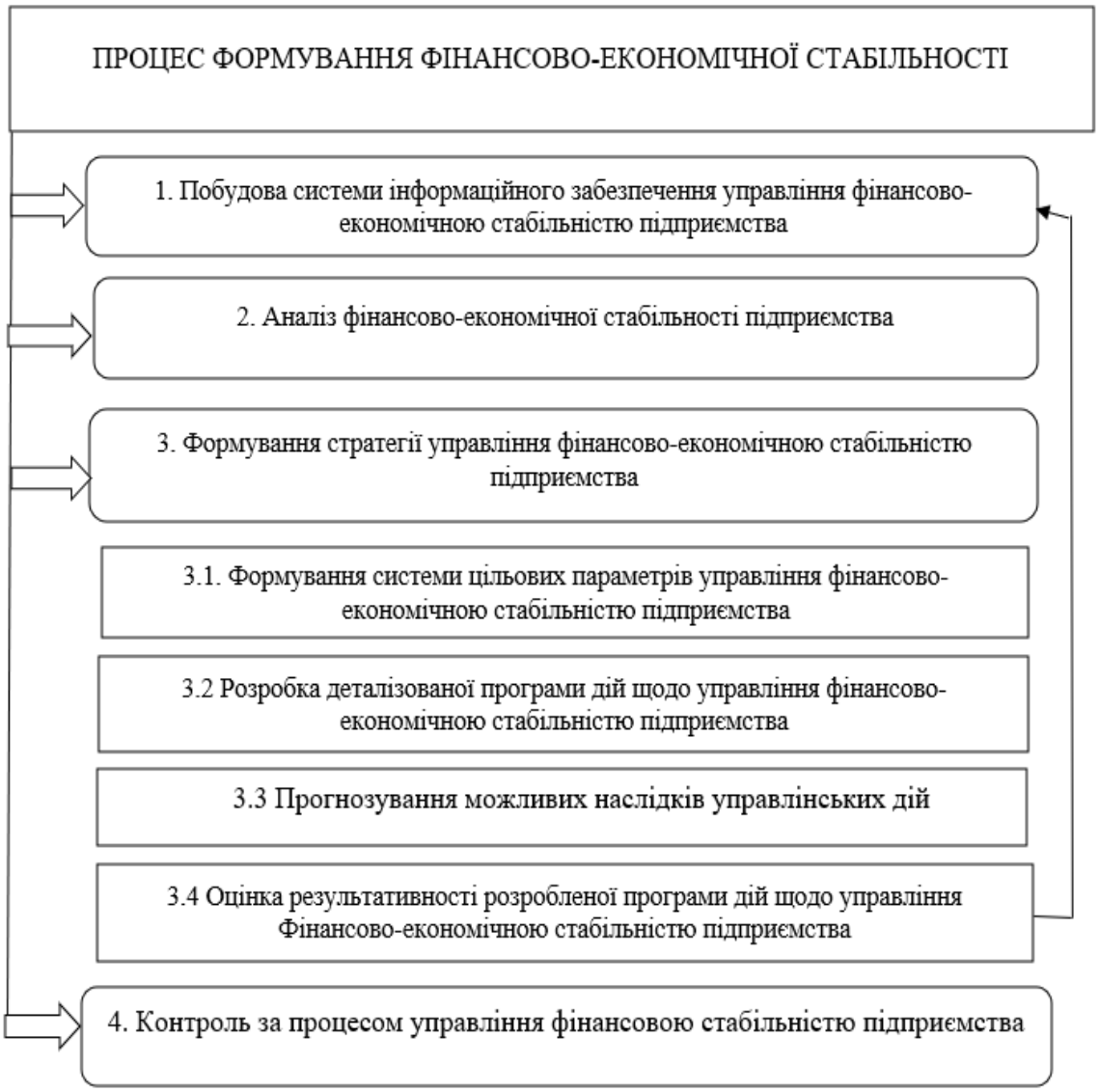

Рис. 1.3. Алгоритм процесу формування фінансово-економічної стабільності підприємства

Складність процесів формування та підтримки фінансово-економічної стабільності підприємства потребує залучення певних механізмів. Зауважимо, що різні країни використовують різні комбінації механізмів управління фінансово-економічною стабільністю в аграрному секторі.

Наприклад, в США широко розвинена система страхування сільськогосподарських ризиків, а в країнах ЄС – кооперація (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4

Різновиди механізмів управління фінансово-економічною стабільністю підприємств в аграрному бізнесі

Тип механізму	**Специфіка дії**	**Відмінності**	**Приклади країн, де поширені**
Стратегічне планування	Розробка довгострокової стратегії розвитку, визначення цілей та завдань.	Довгостроковий характер, орієнтація на майбутнє.	США, Канада, країни ЄС
Бюджетування	Складання та виконання бюджетів, контроль за виконанням фінансових планів.	Короткий та середньостроковий горизонт планування, деталізація доходів і витрат.	Більшість розвинених країн
Управління оборотним капіталом	Оптимізація запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості.	Безпосередній вплив на ліквідність підприємства.	Всі країни з розвиненою ринковою економікою
Фінансовий лізинг	Оренда обладнання та техніки з правом викупу.	Зменшення початкових інвестицій, оновлення основних фондів.	Німеччина, США
Страхування сільськогосподарських ризиків	Захист від природних катаклізмів, коливань цін на продукцію.	Зменшення фінансових ризиків.	США, Канада, країни ЄС
Кооперація	Створення об'єднань для спільного вирішення економічних проблем.	Збільшення економічної сили, доступ до ресурсів.	Данія, Нідерланди
Державна підтримка	Дотації, субсидії, кредити.	Спрямована на підтримку певних сегментів аграрного ринку.	Більшість країн

Примітка: таблиця розроблена на основі узагальнення наукової думки[35]

Узагальнюючи наукові уявлення[35], пропонуємо таке визначення: *механізми управління фінансово-економічною стабільністю* в аграрному бізнесі – це сукупність інструментів, методів, заходів, спрямованих на забезпечення стійкого фінансового стану аграрних підприємств, здатність протистояти негативним впливам зовнішнього середовища та досягати довгострокових цілей розвитку. Наше уявлення про структуру механізму

забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємства ілюструємо за допомогою схеми на рисунку 1.4.

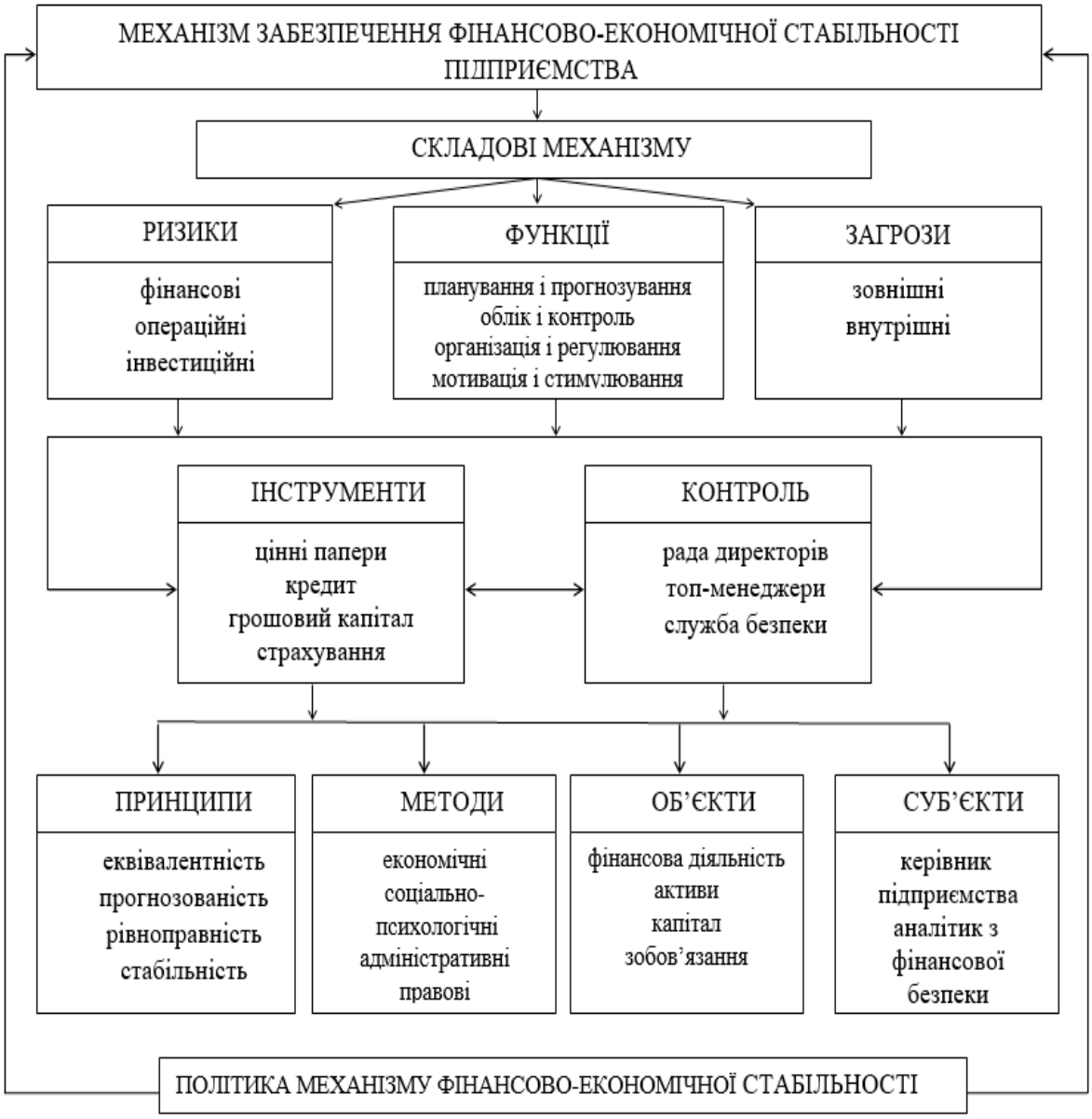

Рис. 1.4. Структурна схема механізму забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємства

З огляду на схему, бачимо, що управління фінансово-економічною стабільністю аграрного підприємства уявляє собою комплексний процес, який передбачає використання різноманітних інструментів та механізмів. Вони допомагають оцінити поточний стан підприємства, виявити потенційні ризики та розробити ефективні стратегії для забезпечення сталого розвитку.

Систематизацію інструментів управління фінансово-економічною стабільністю підприємства наводимо у таблиці 1.5:

Таблиця 1.5.

Інструменти управління фінансово-економічною стабільністю підприємства

Категорія інструментів	Інструменти	Опис
Фінансовий аналіз	Горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, коефіцієнтний аналіз, трендовий аналіз	Дозволяє оцінити динаміку фінансових показників, визначити тенденції та виявити відхилення від планових значень.
Бюджетування	Операційний бюджет, бюджет капітальних інвестицій, бюджет грошових потоків	Допомагає планувати доходи та витрати, контролювати виконання планів, виявляти потенційні проблеми.
Управління оборотним капіталом	ABC-аналіз запасів, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, оптимізація оборотного капіталу	Сприяє підвищенню ефективності використання оборотних активів, зниженню витрат на фінансування оборотного капіталу.
Управління витратами	Стандарт-кост, ABC-коштуваність, бюджетування витрат	Дозволяє виявити неефективні витрати, розробити заходи щодо їх оптимізації.
Управління ризиками	Ідентифікація ризиків, оцінка ймовірності та наслідків ризиків, розробка заходів щодо зниження ризиків	Матриця ризиків, аналіз чутливості, страхування
Системи планування ресурсів підприємства (ERP)	Модулі фінансового управління, контролінгу, управління проектами	Інтегрують різні функції підприємства, забезпечують оперативність обміну інформацією, підтримують прийняття управлінських рішень.
Системи бізнес-аналітики	Дашборди, звіти, OLAP-куби	Візуалізують фінансову інформацію, дозволяють проводити глибокий аналіз даних.

Примітка: таблиця розроблена на основі узагальнення наукової думки[35]

Серед додаткових інструментів слід назвати такі:

- страхування **(**захищає підприємство від непередбачуваних подій (пожежі, природні катаклізми, втрати врожаю);

- фінансовий лізинг (дозволяє оновити основні засоби без значних одноразових витрат;

- факторинг (прискорює оборот коштів за рахунок продажу дебіторської заборгованості);

- форвардні контракти (дозволяють фіксувати ціни на продукцію заздалегідь, знижуючи ризики від коливань цін на ринку).

Вибір та використання зазначених інструментів дозволить аграрному підприємству більш надійно забезпечити фінансову стабільність, підвищити ефективність виробництва та досягти довгострокових цілей. Водночас важливо підкреслити, що вибір конкретних інструментів залежить від багатьох факторів: розміру підприємства, його спеціалізації, фінансового стану, ринкових, кліматичних умов тощо. При цьому важливо враховувати як *внутрішні*, так і *зовнішні* фактори (рис. 1.5).

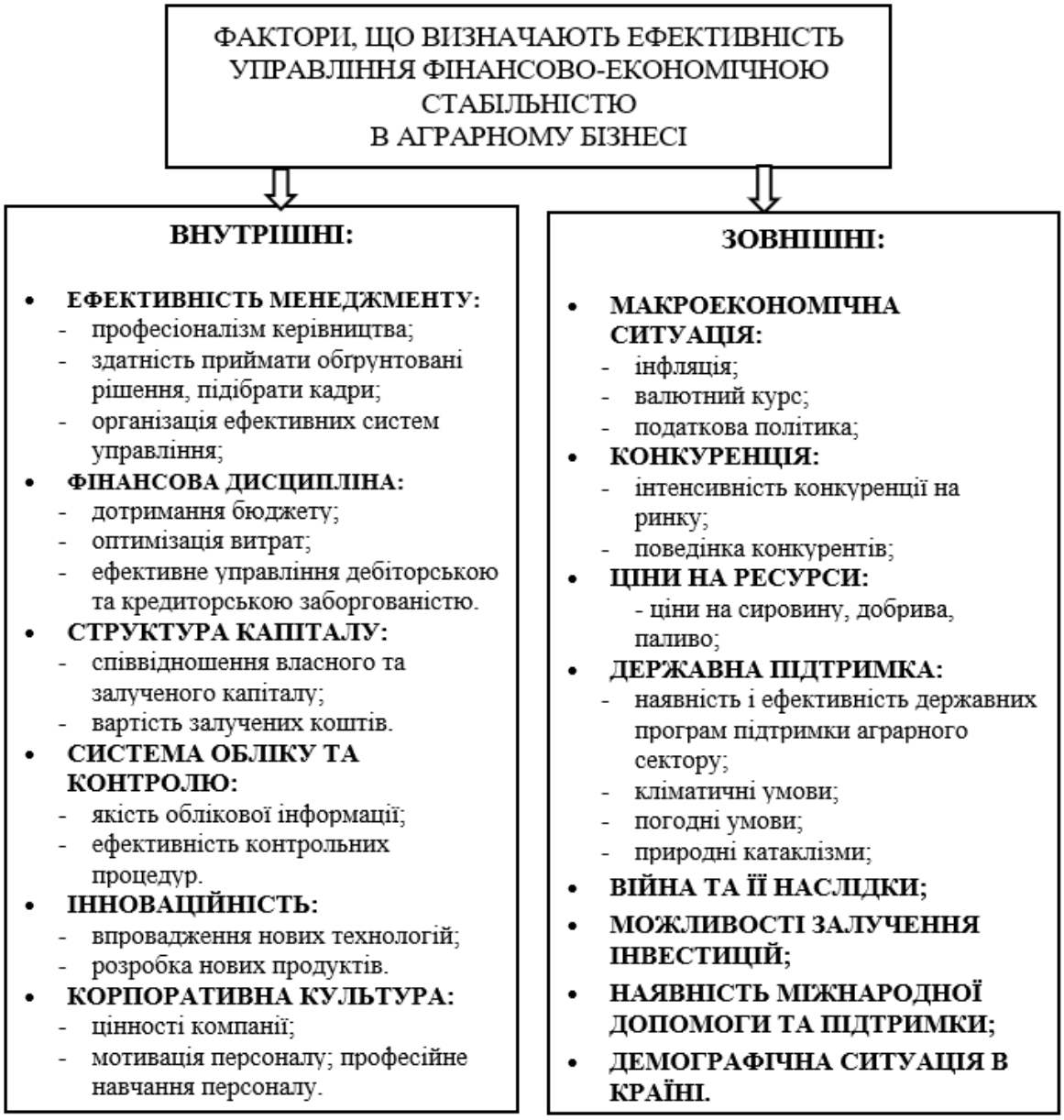

Рис.1.5. Фактори, що визначають ефективність управління фінансово-економічною стабільністю в аграрному бізнесі

Отже, досягнення ефективності управління фінансово-економічною стабільністю аграрного підприємства – це постійна робота, яка вимагає урахування множини факторів та ризиків, професіоналізму, глибоких знань та постійного їх вдосконалення. Механізм управління фінансово-економічною стабільністю має слугувати незамінним інструментом для забезпечення довгострокового успіху аграрного підприємства в динамічному та непередбачуваному середовищі. Це тим більше важливо, оскільки аграрний бізнес має ряд специфічних особливостей та умов функціонування, які вимагають врахування. Тому окремої уваги у наступному підрозділі кваліфікаційної роботи потребує визначення та обґрунтування прийнятних науково-методичних підходів до оцінки та регулювання рівня фінансово-економічної стабільності підприємства.

1.3. Науково-методичні підходи до оцінки та регулювання рівня фінансово-економічної стабільності підприємства

Здійснений теоретичний аналіз[10;18;35] засвідчує, що оцінка та регулювання фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства – це комплексний процес, який передбачає систематичне вивчення фінансового стану підприємства, виявлення сильних і слабких сторін, а також розробку та впровадження заходів для забезпечення його стійкого розвитку. Для цього використовують різноманітні науково-методичні підходи.

Пропонуємо класифікацію основних науково-методичні підходів до оцінки та регулювання рівня фінансово-економічної стабільності підприємства:

1. Фінансовий аналіз:

- горизонтальний аналіз: порівняння фінансових показників за різні періоди для виявлення тенденцій зміни;
- вертикальний аналіз: аналіз структури балансу та звіту про фінансові результати;

- коефіцієнтний аналіз: розрахунок фінансових коефіцієнтів (ліквідності, платоспроможності, рентабельності) для оцінки фінансового стану підприємства;

2. Стратегічний аналіз:

- SWOT-аналіз: оцінка сильних і слабких сторін підприємства, можливостей та загроз зовнішнього середовища;

- аналіз конкурентного середовища: визначення позиції підприємства на ринку та конкурентних переваг.

3. Системний аналіз:

- розгляд підприємства як складної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів;

- виявлення причинно-наслідкових зв'язків між різними факторами, що впливають на фінансовий стан.

4. Прогнозування:

- будування моделей для прогнозування майбутніх фінансових показників;

- оцінка ризиків та розробка сценаріїв розвитку.

Використання зазначених науково-методичних підходів передбачає оцінку фінансово-економічної стабільності підприємства за допомогою низки показників, зокрема таких:

- показники ліквідності: характеризують здатність підприємства погашати короткострокові зобов'язання.

- показники платоспроможності: відображають здатність підприємства погашати всі свої зобов'язання.

- показники рентабельності: оцінюють ефективність використання активів і капіталу.

- показники фінансової стійкості: характеризують ступінь залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Окреслені методи систематизуємо у таблиці 1.6:

Таблиця 1.6

Класифікація методів оцінки та регулювання фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства

Група методів	Методи	Опис
Фінансовий аналіз	Горизонтальний аналіз	Порівняння фінансових показників за різні періоди для виявлення тенденцій зміни.
	Вертикальний аналіз	Аналіз структури балансу та звіту про фінансові результати.
	Коефіцієнтний аналіз	Розрахунок фінансових коефіцієнтів (ліквідності, платоспроможності, рентабельності) для оцінки фінансового стану.
Стратегічний аналіз	SWOT-аналіз	Оцінка сильних і слабких сторін підприємства, можливостей та загроз зовнішнього середовища.
	Аналіз конкурентного середовища	Визначення позиції підприємства на ринку та конкурентних переваг.
Системний аналіз	Системний аналіз	Розгляд підприємства як складної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів.
	Виявлення причинно-наслідкових зв'язків	Виявлення причинно-наслідкових зв'язків між різними факторами, що впливають на фінансовий стан.
Прогнозування	Будування моделей	Будування моделей для прогнозування майбутніх фінансових показників.
	Оцінка ризиків	Оцінка ризиків та розробка сценаріїв розвитку.

Після проведення оцінки фінансового стану підприємства необхідно розробити заходи щодо підвищення його стабільності, отже, потрібні дії щодо регулювання рівня фінансово-економічної стабільності. Це можуть бути такі заходи:

- оптимізація витрат: скорочення неефективних витрат, пошук нових постачальників;

- поліпшення управління оборотним капіталом: скорочення дебіторської заборгованості, оптимізація запасів;

- залучення додаткових фінансових ресурсів: кредити, інвестиції;

- диверсифікація діяльності: зниження залежності від одного виду продукції або ринку;

- страхування: захист від ризиків, пов'язаних з природними катаклізмами, коливаннями цін тощо.

Оцінка та регулювання рівня фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства – це складний і багатогранний процес, який вимагає використання різноманітних науково-методичних підходів.

Регулярний аналіз фінансового стану, прогнозування та розробка ефективних заходів дозволяють забезпечити стабільний розвиток аграрного бізнесу. Поділяємо думку [45,с.63], що в цьому контексті необхідно розділяти для аналізу: 1) аспекти внутрішньої стабільності; 2) аспекти фінансово-економічної стабільності; 3) аспекти загальної стабільності.

Усі ці поняття, хоча й тісно пов'язані між собою, мають свої нюанси та відмінності в контексті аграрного підприємства. Розглянемо кожне з них:

I. *Внутрішня стабільність* – це здатність підприємства зберігати свою структуру, функції та процеси в незмінному вигляді або з мінімальними змінами протягом певного періоду. До складових внутрішньої стабільності відносимо:

- стабільність виробничих процесів (безперебійність виробництва, ефективність використання ресурсів);.
- стабільність соціально-трудових відносин (низька плинність кадрів, висока задоволеність працівників своєю трудовою діяльністю, отримуваною оплатою праці, умовами роботи).
- стабільність організаційної структури, тобто відсутність частих змін у структурі управління.

Важливість внутрішньої стабільності в тому, що вона забезпечує передбачуваність і ефективність діяльності підприємства, сприяє досягненню стратегічних цілей.

II. *Фінансово-економічна стабільність* означає здатність підприємства забезпечувати безперервність своєї діяльності за рахунок власних ресурсів або залучених коштів, а також своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Її складові такі:

- фінансова стійкість: здатність покривати поточні витрати за рахунок власних коштів;

- ліквідність: здатність швидко перетворити активи в грошові кошти для погашення короткострокових зобов'язань;

- рентабельність: здатність отримувати прибуток;

- платоспроможність: здатність погашати всі свої борги.

Розрізняють такі рівні фінансово-економічної стабільності підприємства:

недостатня: підприємство має проблеми з ліквідністю, рентабельністю, може заборгувати кредиторам;

надлишкова: підприємство має надмірні резерви, які могли б бути більш ефективно використані.

Важливість фінансово-економічної стабільності в тому, що вона створює підґрунтя для довгострокового розвитку підприємства, забезпечує його незалежність та можливість адаптації до змін ринку.

III.*Загальна стабільність* – це є комплексний стан підприємства, який характеризується збалансованістю всіх його складових: економічної, соціальної, екологічної та ін. До складових відносять:

- внутрішню стабільність;

- фінансово-економічну стабільність;

- стабільність зовнішніх відносин (стабільні відносини з постачальниками, клієнтами, державними органами);

- соціальну стабільність (стабільність трудового колективу, відсутність соціальних конфліктів);

- екологічну стабільність (дотримання екологічних норм і стандартів).

Важливість загальної стабільності в тім, що вона відображає здатність підприємства успішно функціонувати у довгостроковій перспективі, враховуючи всі внутрішні та зовнішні фактори.

Проаналізуємо відмінності та взаємозв'язки цих станів стабільності:

- внутрішня стабільність є основою для фінансово-економічної стабільності; ефективні виробничі процеси та стабільні трудові відносини сприяють зниженню витрат і збільшенню прибутку;

- фінансово-економічна стабільність є важливим компонентом загальної стабільності, однак, для досягнення загальної стабільності необхідно також враховувати інші фактори, такі як соціальні та екологічні;

- загальна стабільність є більш широким поняттям, що охоплює всі аспекти діяльності підприємства, вона є кінцевою метою управління фінансовим станом.

Отже, розуміння відмінностей між цими поняттями дозволяє більш точно оцінити стан аграрного підприємства та розробити ефективні стратегії його розвитку. Забезпечення внутрішньої, фінансово-економічної та загальної стабільності є ключовим завданням для будь-якого аграрного підприємства, яке прагне досягти довгострокового успіху.

Розкриємо детальніше окремі інструменти оцінки та регулювання фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств (рис. 1.6).

Системний аналіз дозволяє розглядати аграрне підприємство як цілісний організм, де всі елементи (виробництво, фінанси, маркетинг, персонал тощо) взаємопов'язані. Це дає можливість: комплексної оцінки (оцінювати не лише окремі фінансові показники, а й взаємодію різних впливових факторів); ідентифікації вузьких місць (виявляти слабкі ланки у системі управління, які можуть загрожувати фінансовій стійкості); розробки стратегій розвитку підприємства, яка враховує всі аспекти його діяльності. Прикладами застосування *системного аналізу* можуть бути, наприклад: аналіз ланцюгів вартості (дозволяє ідентифікувати етапи виробництва, де можна знизити витрати або підвищити ефективність); складання балансу ресурсів і вимог (дозволяє оцінити збалансованість ресурсів підприємства і його потреби); моделювання сценаріїв розвитку (дозволяє прогнозувати наслідки різних управлінських рішень і вибирати оптимальний варіант).

Математичне моделювання в оцінці фінансово-економічної стабільності дозволяє створювати абстрактні моделі реальних процесів, що відбуваються в аграрному підприємстві. Це дає можливість здійснення прогнозування (передбачати майбутні фінансові результати підприємства на

Рис. 1.6. Сучасні інструменти оцінки та регулювання фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств

основі існуючих даних і трендів); оптимізації (визначати оптимальні значення управлінських змінних (наприклад, обсяги виробництва, структуру посівів, рівень запасів) для досягнення поставлених цілей); аналізу чутливості (оцінювати впливи чинників на результати діяльності). В якості прикладів математичних моделей слід назвати модель лінійного програмування (для оптимізації виробничих програм), модель Маркова (для аналізу перехідних процесів у фінансовому стані підприємства); економетричні моделі (для прогнозування цін на сільськогосподарську продукцію, попиту і пропозиції).

Інформаційні технології, цифровізація аналітичних процесів тепер все ширше застосовуються в оцінці та регулюванні фінансово-економічної

стабільності підприємств. Ці нові можливості надають потужні інструменти для збору, обробки та аналізу великих обсягів даних. Їх переваги в тому, що їх застосування дозволяє забезпечити: звільнення фахівців від ручної обробки даних і підвищення ефективності роботи; застосування статистичних методів, машинного навчання та інших інструментів для виявлення закономірностей і трендів; візуалізацію даних (представлення даних у зручному для сприйняття вигляді (графіки, діаграми) для більш ефективного прийняття рішень).

Прикладами використання інформаційних технологій є системи планування ресурсів підприємства (ERP), що застосовуються для інтеграції всіх бізнес-процесів і забезпечення єдиної інформаційної бази; системи бізнес-аналітики, що застосовуються для виявлення трендів, аномалій і закономірностей у великих обсягах даних; геоінформаційні системи (GIS), що застосовуються для аналізу географічних даних і оптимізації використання земельних ресурсів; хмарні технології, що застосовуються для зберігання і обробки великих обсягів даних.

Комбінація цих підходів дозволяє створити ефективну систему управління фінансово-економічною стабільністю аграрного підприємства. Завдяки цьому підприємство може приймати більш обґрунтовані рішення на основі детального аналізу даних і прогнозування майбутніх подій, швидко реагувати на зміни ринку, підвищити ефективність використання ресурсів (оптимізуючи виробничі процеси і знижуючи витрати), збільшити прибутковість.

Узагальнюючи, відзначимо, що стратегічний успіх залежить від систематичної оцінки фінансово-економічної стабільності підприємства, вміння керувати ризиками, забезпечувати адаптацію до змін зовнішнього середовища. Для забезпечення фінансово-економічної стабільності аграрні підприємства повинні використовувати комплексний підхід, який включає як традиційні методи (страхування, диверсифікація), так і сучасні інструменти (фінансові інструменти, інформаційні технології).

2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА АГРАРНОГО БІЗНЕСУ (на прикладі ТОВ «Олександрійський цукровий завод»)

2.1.Загальна характеристика ТОВ «Олександрійський цукровий завод» та показників його діяльності

Товариство з обмеженою відповідальністю «Олександрійський цукровий завод» (скорочена назва ТОВ «Олександрійський цукровий завод») згідно затвердженого Статуту має приватну форму власності.

Основний вид економічної діяльності за КВЕД:

10.81 - Виробництво цукру.

Інші види діяльності:

- Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства;

-Виробництво олії та тваринних жирів;

-Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин;

-Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами тощо.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Олександрійський цукровий завод» (скорочена назва ТОВ «Олександрійський цукровий завод») згідно затвердженого Статуту має приватну форму власності.

Основний вид економічної діяльності за КВЕД:

10.81 - Виробництво цукру.

Інші види діяльності:

- Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства;

- Виробництво олії та тваринних жирів;

- Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин;

- Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами тощо.

Підприємство здійснює свою діяльність за наступною адресою: 28020, Україна, Олександрійський р-н, Кіровоградська обл., селище міського типу Приютівка, вулиця Центральна, будинок 15.

Код ЄДРПОУ: 00372109

Кількість працівників: 436 осіб.

Статутний капітал: 10 868 323 ₴

Засновниками ТОВ «Олександрійський цукровий завод» є: - ТОВ «УкрАгроКом» з 99% часткою власності.

- Фізичні особи з 1% часткою власності.

ТОВ «Олександрійський цукровий завод» є юридичною особою. Вся його діяльність відповідає чинному законодавству України та затвердженому Статуту. Вартість майна Товариства відображається в його балансі і складається із основних та оборотних активів.

ТОВ «Олександрійський цукровий завод» входить у п'ятірку кращих заводів України і спеціалізується на випуску цукру-піску із цукрових буряків.

Завод не припиняв своєї роботи з 1961 року, коли його було введено в експлуатацію з проектною потужністю переробки 2500 т буряків за добу. Протягом останніх років ведеться планомірна робота по модернізації основних виробничих ділянок цукрового заводу, відкриваючи можливості для істотного збільшення продуктивності цукрового виробництва і зниження його енергоємності.

Група компаній «УкрАгроКом» та «Гермес-Трейдінг» - потужне сільгосппідприємство, яке веде послідовну політику впровадження високих технологій у всіх сферах виробництва. Постійно збільшуючи площі посівів цукрового буряка, що обумовлено науково обґрунтованою сівозміною, паралельно нарощує потужності його переробки, які на сьогодні становлять 4 000 т сировини на добу.

У 2022 р. у господарствах компанії площа посівів цукрового буряка склала 6 002 га.

Підприємство має свою сировинну базу, бо частка власного буряку від загального обсягу переробки складає майже 80%. Це дозволяє підприємству суттєво знизити залежність від зовнішніх постачань буряку, оптимізувати терміни поставок, знизити собівартість виробленого цукру та гарантувати безперебійну роботу та максимальний вихід якісної готової продукції.

Підприємство налагоджує співробітництво із сільгоспвиробниками Кіровоградщини, закуповуючи в них сировину на взаємовигідних умовах. Компанія зацікавлена у постійному нарощуванні об’ємів переробки буряків і виробництва цукру.

Цукровий завод розташований у вигідному географічному положенні: за 7 км від районного центру м. Олександрії і за 2 км від ст.Користівка Одеської залізниці. Приймання сировини і відвантаження готової продукції на заводі здійснюється авто- і залізничним транспортом. Цукор-пісок виробництва ТОВ «Олександрійський цукровий завод», який відповідає найвищим стандартам і розфасовується у поліетиленові мішки (50 кг).

Підприємство самостійно визначає обсяг, структуру робіт /послуг/, що виконуються, номенклатуру продукції, товарів, здійснює їх планування, реалізує продукцію, товари і послуги і розподіляє отриманий прибуток.

Підприємство самостійно встановлює черговість та напрями списання коштів з власних рахунків, яке здійснюється установами банків за дорученням підприємства, крім випадків, передбачених законами України. Розрахунки підприємства за своїми зобов’язаннями провадяться через установи банків у порядку, встановленому Національним банком України відповідно до законів України.

Договірні начала є основою всіх виробничо-господарських стосунків підприємства з іншими суб'єктами господарювання, державними органами та установами. Підприємство вільне у виборі партнерів і предметів договорів.

Аналіз основних параметрів фінансового стану підприємства проведемо за даними фінансової звітності підприємства за три роки.

Таблиця 2.1

Горизонтальний та вертикальний експрес-аналіз балансу
ТОВ «ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ЦУКРОВИЙ ЗАВОД»

Статті балансу	2021		2022		2023		Абсолютне відхилення, тис. грн.	
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%		
1	2	3	4	5	6	7	6 (4-2)	(6-4)
АКТИВ								
1. Необоротні активи	352436	58,0	360249	49,5	381526	52,0	+7813	+21277
2. Оборотні активи	255237	42,0	367358	50,5	351934	48,0	+14922	-15424
2.1 Запаси	50836	8,395	90148	12,4	84183	11,5	+39312	-5965
2.2 Дебіторська заборгованість	145338	23,9	89791	12,3	112128	15,3	-55547	+22337
2.3 Готова продукція	59030	9,7	165148	22,7	136379	18,6	+106118	-28769
2.4 Грошові кошти	33	0,005	22271	3,1	14857	2,0	+22238	-7414
3.Витрати майбутніх періодів	-	-	-	-	4387	0,6	-	+4387
Баланс	607673	100	727607	100	733460	100	+119934	+5853
ПАСИВ								
1. Власний капітал	520	0,1	(53841)	-7,3	(17877)	-2,4	-53321	+35964
2.Довгострокові зобов'язання і забезпечення	92541	15,2	166273	22,8	199578	27,2	+73732	+33305
3.Поточні зобовязанняі забезпечення	514612	84,7	615175	84,5	551759	75,2	+100563	-63416
3.1 Короткострокові кредити банків	66412	10,9	-	-	-	-	-	-
3.2 Кредиторська заборгованість	99252	16,4	304069	41,8	332889	45,4	+204817	+28820
3.3 Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом	1202	0,2	2815	0,4	2347	0,3	+1613	-468
3.4 Поточні зобов'язання за страхуванням	269	0,04	902	0,1	582	0,08	+633	-320
3.5 Поточні зобов'язання з оплати праці	1554	0,26	3384	0,5	2131	0,3	+1830	-1253
3.6 Інші поточні зобов'язання	345923	56,9	304005	41,7	213810	29,2	-41918	-90195
Баланс	607673	100	727607	100	733460	100	+119934	+5853

Загальна структура активів підприємства дещо змінилася: необоротні активи складали 58% у 2021 році, 49,5%- у 2022 році та 52% - у 2023 році. Відповідно оборотні активи складали 42%, 50,5% та 48 % загальної вартості активів. В складі оборотних активів збільшилася доля залишків готової продукції та запасів, що може погіршувати ліквідність балансу та негативно впливати на фінансовий стан підприємства.

Товариство зазнало чистих збитків у сумі 66057 тис.грн у 2021 році, 54601 тис. грн. у 2022 році, а в 2023 році мало прибуток у сумі 35 964 тис.грн.

Наявність збитків в основному пов'язані із наслідками загальної економічної ситуації в Україні протягом 2021-2022 років, а також з тим, що залучення коштів для оборотного капіталу в основному базується на короткостроковому фінансуванні з можливістю подальшого продовження терміну погашення позик в наступних періодах.

Окрім того, незважаючи на вищевказані показники, фінансове становище Товариства, що відображене у фінансовій звітності, вважається задовільним завдяки позикам та авансам від пов'язаних осіб, що представляють собою компанії, які входять к єдину українську Групу – ТОВ «АгроВіста».

2.2. Аналіз фінансових результатів та рентабельності підприємства

Фінансовий результат діяльності підприємства є кінцевим, бо відображає загальний ефект ведення всіх видів діяльності підприємства. Оцінка фінансового результату здійснюється з метою прийняття управлінських рішень щодо подальшої діяльності і розвитку. Фінансовий результат може бути розрахований в абсолютному обчисленні – у вигляді прибутку або збитку, у відносному обчисленні – у вигляді рентабельності. Прибуток виступає індикатором успішності діяльності підприємства та

виступає джерелом самофінансування підприємства і винагороди власникам капіталу. Джерелом інформації для аналізу фінансових результатів діяльності підприємства є Звіт про фінансові результати.

Аналіз формування та динаміки прибутку підприємства від операційної діяльності проведемо за даними такого звіту за 2021-2023 роки.

Таблиця 2.2

Аналіз формування і динаміки прибутку від операційної діяльності ТОВ «ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ЦУКРОВИЙ ЗАВОД» за 2021-2023 рр.

Показники	2021 рік	2022 рік	2023рік	Відхилення 2022р. від 2021р.		Відхилення 2023р. від 2022р.	
				в сумі	в %	в сумі	В %
1	2	3	4	5	6	7	8
Дохід (виручка) від реалізації продукції,тис.грн.	323846	450027	662637	+126181	+38,96	+212610	+47,24
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	386011	446089	575755	+60078	+15,56	+129666	+29,07
Валовий прибуток, тис.грн.	(62165)	3938	86882	+66103	+93,67	+82944	+2106
Інші операційні доходи, тис.грн.	47254	28450	34718	-18804	-39,79	+6268	+22,03
Адміністративні витрати,тис.грн.	(17688)	(17489)	(18884)	-199	-1,1	+1395	+7,98
Витрати на збут,тис.грн.	(7181)	(14821)	(32111)	+7640	+106,4	+17290	+116,7
Інші операційні витрати, тис.грн.	(14196)	(11159)	(24187)	-3037	-21,39	+13028	+116,7
Фінансовий результат від операційної діяльності	(53976)	(11081)	46418	+42895	+79,47	+57499	+318,9

Аналіз формування фінансового результату від операційної діяльності довів, що у 2021 та 2022 роках підприємство було збитковим, у 2021 році збиток склав 56976 тис. грн., у 2022 році – 11081 тис. грн. А в 2023 році

підприємство отримало прибуток від операційної діяльності у сумі 46418 тис.грн. Це обумовлено зростанням виручки від реалізації продукції у 2023 році у порівнянні з 2022 роком на 212610 тис.грн. Суттєво збільшився валовий прибуток підприємства у 2023 році у порівнянні з 2022 роком (+82944 тис.грн.), що позитивно вплинуло на формування прибутку від операційної діяльності підприємства. Протягом аналізованого періоду поступово зростала собівартість реалізованої продукції з 386011 тис грн. у 2021 році до 575755 тис. грн. у 2023 році. Також суттєво збільшилися витрати на збут продукції та інші операційні витрати. Ці показники є резервами зростання прибутку підприємства у 2024 році.

Основну частину прибутку підприємство отримує від реалізації продукції. Такий прибуток залежить від факторів: обсяг реалізації продукції, її структура, собівартість та середньореалізаційні ціни. Саме на ці фактори і потрібно звернути увагу підприємству у пошуках резервів зростання прибутку.

Показники рентабельності є відносними показниками фінансових результатів діяльності підприємства. Всі показники рентабельності показують, скільки одиниць прибутку (чистого, операційного, оподаткованого тощо) отримують на одиницю реалізованої продукції (активів, виробничих фондів, власного капіталу тощо).

Сукупність показників рентабельності всебічно відбиває ефективність виробничої (операційної), інвестиційної та фінансової діяльності підприємства і відповідає інтересам учасників економічного процесу.

На рівень показників рентабельності ТОВ «Олександрійський цукровий завод» впливає багато чинників, що відбивають різні аспекти діяльності підприємства. Кількісна оцінка кожного чинника на рентабельність допомагає оцінити саме його внесок і прийняти рішення про розробку певного напрямку щодо досягнення бажаного рівня рентабельності.

В таблиці 2.3. наведемо дані аналізу рентабельності підприємства.

Аналіз даних таблиці 2.3 доводить, що у 2021 та 2022 роках підприємство мало від'ємну рентабельність, яка пов'язана з наявністю збитків у підприємства. Так, у 2021 році кожна гривня виручки від релізації продукції забезпечувала 20,4 коп. збитків. Але вже у 2023 році підприємство отримало прибуток і рентабельність доходу (виручки) склала 5,4 коп.

Таблиця 2.3

Показники рентабельності ТОВ ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ЦУКРОВИЙ ЗАВОД» у 2021-2023 роках

Показник	Дані по роках			Динаміка змін у відсотках до попереднього року	
	2021	2022	2023		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн	323846	450027	662637	+38,96	+47,24
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	386011	446089	575755	+15,56	+29,07
Вартість (баланс) капіталу, тис. грн	607673	727607	733460	+19,74	+0,8
Чистий прибуток, тис.грн.	-66057	-54601	35 964	-17,34	-34,13
Рентабельність %: -доходу	-20,4	-12,1	5,4	-40,7	-55,4
-витрат	-17,1	-12,2	6,2	-28,6	-49,2
-капіталу	-10,9	-7,5	4,9	-31,2	-34,7

Не існує єдиного нормативного значення показника рентабельності для всіх підприємств. Необхідно проводити аналіз показника в динаміці за кілька років. Крім цього, варто порівняти значення показника зі значеннями прямих конкурентів (які мають однаковий розмір суми активів або доходу). Чим вищий показник, тим більш ефективним є весь процес управління, адже показник рентабельності формується під впливом всієї діяльності підприємства.

Оцінка динаміки цього показника у ТОВ «Олександрійський цукровий завод» свідчить про те, що завдяки позикам від пов'язаних осіб, підприємству вдалося забезпечити рентабельну діяльність у 2023 році.

Для збереження прибутковості підприємству потрібно оцінити невикористані резерви та визначити чинники, що забезпечують підвищення

рентабельності (табл.2.4).

Таблиця 2.4.

Чинники вибору стратегії забезпечення підвищення рентабельності ТОВ «Олександрійський цукровий завод»

Чинники	Характеристика
Внутрішні чинники	
-матеріально-технічні чинники	проведення модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази підприємства
-організаційно – управлінські чинники	розробка стратегії і тактики діяльності та розвитку підприємства, інформаційне забезпечення процесу прийняття рішення
-фінансові чинники	фінансове планування діяльності підприємства, аналіз і пошук внутрішніх резервів зростання прибутку, податкове планування
-кадрові чинники	підвищення кваліфікації працівників, поліпшення умов праці, організація оздоровлення і відпочинку працівників
Зовнішні чинники	
- ринкові чинники	підвищення конкурентоспроможності у наданні послуг, організація ефективної реклами нових видів продукції
- адміністративні чинники	оподаткування, правові акти, постанови і положення, що регламентують діяльність підприємства, державне регулювання тарифів і цін
-зовнішньо-економічні чинники	зміна тарифів і цін продукцію та послуги в результаті інфляції

Внутрішні чинники підвищення рентабельності визначаються роботою підприємства і залежать від внутрішнього середовища, а зовнішні пов’язані із сприятливою зовнішньою кон’юнктурою, підвищенням попиту на продукцію підприємства тощо. Сукупність дії цих чинників призводить до зростання рівня прибутковості підприємства.

2.3. Оцінка показників платоспроможності та фінансової стійкості підприємства та дієвості заходів щодо їх стабілізації

Платоспроможність – це одна з характеристик фінансової стійкості підприємства, яка показує наявність у нього коштів, достатніх для погашення боргів за всіма короткостроковими зобов'язаннями та одночасного здійснення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції.

Потенційними засобами для погашення боргів є грошові кошти, дебіторська заборгованість, яка за нормальним кругообігом коштів повинна перетворитись у готівку, наявні запаси товарно-матеріальних цінностей, які також можна реалізувати. В окремих випадках на погашення боргів можуть бути направлені необоротні активи після їх реалізації. Платоспроможність підприємства оцінюється показниками ліквідності балансу. Необхідність аналізу ліквідності балансу виникає в зв'язку з потребами оцінки кредитоспроможності та поточного контролю за станом фінансових розрахунків [15, с.116].

Фінансова діяльність підприємства у всіх її формах зв'язана з численними ризиками, ступінь впливу яких на результати цієї діяльності і рівень фінансової безпеки істотно зростає в даний час. Ризики, супроводжуючі господарську діяльність підприємства і генеруючі фінансові погрози, об'єднуються в особливу групу фінансових ризиків, що грають найбільш істотну роль в загальному «портфелі ризиків» підприємства.

У воєнний час для багатьох підприємств показники фінансової стійкості знаходяться в межах нормативного діапазону заниження або завищення за умови забезпечення безпеки бізнесу, збереження робочих місць та виплати обов'язкових боргів.

Як початкова інформація при оцінці фінансових ризиків використовується фінансова звітність підприємства: бухгалтерський баланс, що фіксує майновий і фінансовий стан підприємства на звітну дату; звіт про фінансові результати, що представляє результати діяльності за звітний період.

Основні фінансові ризики, що оцінюються підприємствами:

-ризики втрати платоспроможності;

-ризики втрати фінансової стійкості і незалежності;

-ризики порушення структури активів і пасивів.

Проведемо розрахунки оцінки ризику зниження рівня платоспроможності та фінансової стійкості ТОВ «Олександрійський цукровий завод» за допомогою відносних показників (табл. 2.5., 2.6).

Таблиця 2.5.

Оцінка ліквідності балансу ТОВ «Олександрійський цукровий завод»

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Зміни (+, –) 22-21	Зміни (+, –) 23-22	Рекомендовані значення
1. Загальний показник ліквідності (L1)	0,59	0,92	1,2	+0,33	+0,28	L1 > 1
2. Коеф. абсолютної ліквідності (L2)	0,00008	0,06	0,05	+0,06	–0,01	L2 > 0,2–0,7
3. Коеф. «критичної оцінки» (L3)	0,33	0,28	0,43	–0,05	+0,15	L3 > 1,5 – оптимально; L3 = 0,7-0,8 – нормально
4. Коеф. швидкої ліквідності (L4)	0,52	0,84	1,08	+0,32	+0,24	L4 > 2,0
5. Коеф. маневреності функціонуючого капіталу (L5)	0	4,59	11,2	+4,59	+6,61	Зменшення показника в динаміці – позитивний факт
6. Коеф. забезпеченості власними засобами (L6)	-1,38	1,13	1,14	+2,51	+0,01	L6 > 0,1

Таблиця 2.6.

Аналіз фінансової стійкості ТОВ «Олександрійський цукровий завод»

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Зміни (+, –) (22–21)	Зміни (+, –) (23–22)	Значення, що рекомендуються
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (U1)	0,0009	-0,07	-0,02	–0,0709	–0,05	≥ 0,4-0,6
2. Коефіцієнт співвідношення позикових і власних засобів (коефіцієнт капіталізації) (U2)	1169,9	-14,5	-42,0	-1184,4	-27,5	≥ 1,5
3. Коефіцієнт забезпеченості власними засобами (U3)	-0,5	-0,4	-0,36	+0,1	+0,04	нижня межа – 0,1 ≥ 0,5
4. Коефіцієнт фінансової стійкості (U4)	0,0009	-0,07	-0,02	–0,0709	–0,05	≥ 0,6

Відповідно до розрахованих показників ліквідності балансу з погляду оцінки ризику можна сказати, що загальний показник ліквідності (L1 = 1,2) на кінець досліджуваного періоду тільки набув рекомендованого значення. У 2021-2022 роках його значення суттєво відхилялося від рекомендованих нормативів. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (L2) має негативну динаміку. Готовність і мобільність підприємства по оплаті короткострокових зобов'язань на кінець досліджуваного періоду (L2 = 0,05) недостатньо висока. Ризик невиконання зобов'язань перед постачальниками існує. Коефіцієнт критичної оцінки (L3 = 0,43) показує, що організація в періоді, рівному тривалості одного обороту дебіторської заборгованості, в змозі покрити свої короткострокові зобов'язання тільки на 43 %, ця здатність відрізняється від оптимальної, унаслідок чого ризик невиконання зобов'язань перед кредитними організаціями –доволі високий.

Коефіцієнт поточної ліквідності (L4 = 1,08) дозволяє встановити, що в цілому прогнозні платіжні можливості відсутні. Сума оборотних активів не відповідає сумі короткострокових зобов'язань. Організація не має в своєму розпорядженні об'єму вільних грошових коштів і з позиції інтересів власників по прогнозованому рівню платоспроможності знаходиться в зоні критичного ризику.

З погляду оцінки ризику можна сказати наступне:

1. Виконання вимог, що рекомендуються, до значення показника капіталізації (U2) забезпечує для постачальників і кредитних установ знаходження оцінки ризику наслідків взаємодії в зоні допустимих значень.

2. Невиконання нормативних вимог до показника U3 є для засновників сигналом про неприпустиму величину ризику втрати фінансової незалежності.

3. Значення коефіцієнтів фінансової незалежності (U1) і фінансової стійкості (U4) відображають перспективу погіршення фінансового стану.

Змістом моделі комплексної бальної оцінки ризику фінансової неспроможності підприємства є класифікація фінансового стану

підприємства і на цій основі – оцінка можливих негативних наслідків ризикової ситуації залежно від значень чинників-ознак і рейтингового числа Інтегральна бальна оцінка фінансового стану наведена у табл. 2.7.

Таблиця 2.7.

Інтегральна бальна оцінка фінансового стану

Показник фінансового стану	Рейтинг показника	Критерій		Умови зниження критерію
		Найбільш високий	Низький	
1	2	3	4	5
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	20	≥0,5 – 20 балів	≥0,1 – 0 балів	За кожні 0,1 пункти зниження в порівнянні з 0,5 знімається 4 бали
2. Коефіцієнт «критичної оцінки»	18	≥1,5 – 18 балів	≥1 – 0 балів	За кожні 0,1 пункти зниження в порівнянні з 1,5 знімається 3 бали
3. Коефіцієнт поточної ліквідності	16,5	≥2 – 16,5 балів	≥1 – 0 балів	За кожні 0,1 пункти зниження в порівнянні з 2 знімається 1,5 бали
4. Коефіцієнт автономії	17	≥0,5 – 17 балів	≥0,4 – 0 балів	За кожні 0,01 пункти зниження в порівнянні з 0,5 знімається 0,8 бали
5. Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	15	≥0,5 – 15 балів	≥0,1 – 0 балів	За кожні 0,1 пункти зниження в порівнянні з 0,5 знімається 3 бали
6. Коефіцієнт фінансової стійкості	13,5	≥0,8 – 13,5 балів	≥0,5 – 0 балів	За кожні 0,1 пункти зниження в порівнянні з 0,8 знімається 2,5 бали

Згідно з розрахунками підприємства розділяють на наступні класи:

1й клас (100 – 97 балів) – підприємство з абсолютною фінансовою стійкістю та абсолютною платоспроможністю;

2й клас (96 – 67 балів) – підприємство з нормальним фінансовим станом;

3й клас (66 – 37 балів) – підприємство, фінансовий стан якого середній;

4й клас (36 – 11 балів) – підприємство з нестійким фінансовим станом;

5й клас (10 – 0 балів) – підприємство з кризовим фінансовим станом.

Динаміка оцінки фінансового стану ТОВ «Олександрійський цукровий завод» за 2021-2023 роки наведена у табл. 2.8. Після оцінки фінансового стану підприємства визначаємо види та рівні ризику підприємства щодо фінансово-економічної стабільності діяльності.

Таблиця 2.8.

Динаміка оцінки фінансового стану
ТОВ «Олександрійський цукровий завод»

Показник фінансового стану	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	Фактичне значення коефіцієнта	Кількість балів	Фактичне значення коефіцієнта	Кількість балів	Фактичне значення коефіцієнта	Кількість балів
L2	0,00008	0	0,06	0	0,05	0
L3	0,33	2	0,28	0	0,43	8
L4	0,52	6	0,84	6	1,08	6
U1	0,0009	0	-0,07	0	-0,02	0
U3	-0,50	0	-0,4	0	-0,36	0
U4	0,0009	0	-0,07	0	-0,02	0
Разом		8		6		14

Результати проведених досліджень за критерієм ризику представлені у табл. 2.9.

Таблиця 2.9.

Результати оцінки ризиків ТОВ «Олександрійський цукровий завод»

Вид ризику	Розрахункова модель	Рівень ризику
Ризик втрати платоспроможності	Абсолютні показники ліквідності балансу	Зона допустимого ризику
	Відносні показники платоспроможності	Зона допустимого ризику
Ризик втрати фінансової стійкості	Абсолютні показники	Зона критичного ризику
	Відносні показники структури капіталу	По коефіцієнтах забезпеченості власними засобами і фінансовій стійкості – високий ризик
Комплексна оцінка ризику фінансового стану	Відносні показники платоспроможності і структури капіталу	Зона високого ризику

Підприємство характеризується високим ступенем ризику втрати платоспроможності. Потрібно розробляти заходи щодо забезпечення

платоспроможності та фінансової стійкості, які впливають на стан фінансово-економічної стабільності підприємства.

Система реальних та потенційних загроз є динамічною. Тому при визначенні характеристик загроз підприємства слід виходити з можливості кількісної та якісної оцінки нанесеної шкоди. Під оцінкою загроз стабільності розуміють регулярну процедуру їх діагностики, тобто ідентифікацію джерел виникнення загроз, визначення можливих масштабів наслідків та визначення ролі кожного із джерел у загальному профілі загроз. Тому при управлінні фінансово-економічною стабільністю найбільш доцільним напрямом вирішення проблеми з'ясування загроз є сканування зовнішнього та внутрішнього середовища.

Таким чином, аналіз показників платоспроможності та фінансової стійкості ТОВ «Олександрійський цукровий завод» дозволяє зробити наступні висновки:

1. Підприємство є сильним та конкурентоспроможним гравцем на ринку виробництва цукру з цукрових буряків. Незважаючи на кризові моменти, збитковість діяльності у 2021-2022 році підприємству вдалося у 2023 році забезпечити чистий прибуток.

2. За аналізований період з 2021 по 2023 роки визначено, що ліквідність балансу не була абсолютною. Більшість фінансових коефіцієнтів ліквідності не відповідають нормативному значенню.

3. Аналіз діяльності підприємства показав, що поряд із зовнішніми чинниками присутня неефективна система забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємства. Це спричинило кризові явища та управлінську зорієнтованість на виправлення результатів негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, а не на передбачення, попередження та послаблення можливих загроз й ризиків. Вирішення цієї проблеми передбачає розробку аналітично обґрунтованої стратегії управління фінансово-економічною стабільністю, яка спрямована на створення механізмів довгострокової поведінки та адаптації до змін у ринковому

просторі, генерації високого ступеня стійкості до наявних та можливих загроз з метою покращання ефективності діяльності, гарантування фінансової підтримки поточного та майбутнього періодів.

4. Рівень ризику фінансової неспроможності підприємства та його зміни доцільно відслідковувати за змінами інтегрального показника, генерованого з показників, що відображають ресурсні можливості та результати фінансово-господарської діяльності, а саме: фінансової стійкості; ліквідності та платоспроможності; ділової активності; рентабельності.

5. Оцінка механізму забезпечення фінансової стійкості підприємства та особливості його функціонування в аграрних підприємствах, дозволила виділити основні напрями його вдосконалення: покращення управління власними оборотними коштами, оптимізація їх обсягів, забезпечення ліквідності балансу, прискорення оборотності активів та диверсифікація виробництва.

6. Посилення організаційної діяльності на підприємстві щодо забезпечення фінансово-економічної стабільності передбачає вдосконалення роботи щодо здійснення аналізу фінансового стану та платоспроможності, розроблення та впровадження заходів щодо попередження кризових явищ та досягнення фінансово-економічної стабільності на підприємстві із врахування особливостей бізнес-процесів цукрового виробництва.

3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Стратегічні напрями забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємства в контексті реалій та перспектив розвитку цукрової галузі

Аграрний сектор, зокрема цукрова галузь, є важливою складовою економіки України. Аграрні підприємства мають стратегічне значення для продовольчої і національної безпеки країни загалом, для створення робочих місць на сільських територіях.

До початку повномасштабної війни російської федерації проти України українська цукрова промисловість демонструвала позитивні тенденції розвитку. Серед них можна виділити: модернізацію виробництва, що підвищувало ефективність виробництва та якість продукції; збільшення експорту (український цукор був конкурентоспроможним на світовому ринку завдяки високій якості та прийнятній ціні), розвиток за підтримкою держави (йдеться, наприклад, про компенсацію вартості сільськогосподарської техніки, кредитування на пільгових умовах тощо). При цьому галузь також стикалася з певними викликами, зокрема: конкуренцією на світовому ринку з боку інших виробників цукру, що призводило до зниження цін; зміною кліматичних умов (нестабільні погодні умови впливали на врожайність цукрових буряків); зростанням вартості енергоносіїв, необхідністю розширення асортименту (виробництво не тільки цукру, але й інших продуктів харчування на основі цукрових буряків) та ін.

Внаслідок повномасштабної війни, розпочатої рф проти України, цукрова галузь України, як і весь АПК, зазнала значних потрясінь. Втрата частини сільськогосподарських угідь, руйнування інфраструктури, логістичні проблеми, зміна ринків збуту, – все це створило безпрецедентні виклики для підприємств галузі. Відповідно, забезпечення фінансово-економічної

стабільності аграрного підприємства, зокрема в цукровій галузі, стало нагальним завданням.

Під час війни для цукрозаводів України викликами стали:

- руйнування виробничих потужностей (значна частина цукрових заводів, розташованих у зоні бойових дій, зазнала руйнувань або тимчасово припинила роботу);
- логістичні проблеми (ускладнення постачання сировини та збуту готової продукції; зростання витрат на логістику);
- дефіцит робочої сили (мобілізація чоловіків на військову службу, міграція значної кількості фахівців та кваліфікованих робітниць з дітьми за кордон);
- зростання цін (інфляція та девальвація гривні призвели до значного подорожчання виробництва; знецінення національної валюти призвело до подорожчання імпортного обладнання та сировини, що також вплинуло на ціни на готову продукцію);
- зниження попиту: в умовах війни споживчий попит знизився, що призвело до перенасичення ринку і, як наслідок, до зниження цін на цукор;

У таблиці 3.1 пропонуємо систематизацію основних наслідків повномасштабної війни для цукрових заводів України, що впливають на їх фінансово-економічну стабільність. Оцінка рівня впливу визначена на основі думки експертів за рівнем впливу: високий, середній та низький.

Таблиця 3.1.

Наслідки повномасштабної війни в контексті проблем фінансово-економічної стабільності підприємств цукрової галузі України

Наслідки війни	**Характеристика наслідків для цукрозаводів**	**Оцінка рівня впливу на фінансово-економічну стабільність**
Знищення або пошкодження виробничих потужностей	Руйнування цукрових заводів та інфраструктури (склади, транспортні лінії), що спричинило зупинку частини виробництва.	*Високий*: значні витрати на відновлення виробничих потужностей, зниження обсягів виробництва.
Перебої з постачанням сировини (буряка)	Втрата сировинних баз в зонах бойових дій, складнощі з транспортом і логістикою для доставки цукрового буряка на заводи.	*Високий*: скорочення виробництва, додаткові витрати на транспортування, відновлення сировинних ланцюгів.

Наслідки війни	Характеристика наслідків для цукрозаводів	Оцінка рівня впливу на фінансово-економічну стабільність
Фінансова нестабільність	Обмеження доступу до банківських послуг, збільшення вартості кредитів через економічну нестабільність і підвищення ризиків.	*Високий*: зниження можливості залучення фінансування для відновлення та розвитку, підвищення вартості фінансування.
Зниження споживчого попиту	Зниження доходів населення, скорочення внутрішнього попиту на цукор та інші продукти через економічну нестабільність і зменшення покупної спроможності.	*Середній*: зниження обсягів реалізації продукції, зменшення доходів підприємств.
Проблеми з експортом	Заблоковані порти, руйнування транспортної інфраструктури (залізниці, мости), відсутність можливості ефективно експортувати продукцію.	*Високий*: втрати на зовнішніх ринках, зменшення валютних надходжень.
Збільшення витрат на безпеку та охорону	Потрібність у додаткових витратах на охорону об'єктів та персоналу через загрози військових дій.	*Середній*: додаткові витрати на забезпечення безпеки та охорону виробничих потужностей.
Втрати кадрового потенціалу	Переміщення населення, мобілізація, евакуація працівників і з зон бойових дій, проблеми з підбором кадрів	*Середній*: зниження працездатності підприємства через нестачу кваліфікованих кадрів.
Порушення постачання енергоресурсів	Виникнення проблем з електропостачанням, газом, що веде до зупинки або зниження ефективності виробництва.	*Високий*: зупинка чи часткова зупинка виробничих ліній через відсутність енергетичних ресурсів.
Відсутність інвестицій	Низька зацікавленість інвесторів через підвищені ризики, пов'язані з війною, інфляцією та невизначеністю в економіці.	*Високий*: відсутність необхідних інвестицій для модернізації та розвитку.
Зниження ефективності управлінських процесів	Порушення в роботі адміністративних органів, місцевих властей, зниження доступу до базових послуг і документів через бойові дії.	*Середній*: ускладнення в прийнятті управлінських рішень, зниження ефективності господарювання.

Зауважено, що кожен із цих сукупності зазначених в таблиці 3.1 наслідків негативно вплинув на фінансовий стан цукрових заводів, що надалі може серйозно ускладнити відновлення галузі та підвищення її стійкості у майбутньому. Проблемні аспекти дестабілізації фінансової діяльності цукрозаводів виявили себе через зменшення прибутків (через зростання витрат і зниження попиту прибутки цукрозаводів суттєво скоротилися); деякі

підприємства зіткнулися з труднощами у погашенні кредитів та інших фінансових зобов’язань (проблеми з ліквідністю), війна відлякала інвесторів, що ускладнило залучення коштів для модернізації виробництва та розвитку бізнесу, деякі цукрозаводи опинилися на межі банкрутства через нездатність адаптуватися до нових умов. Серед додаткових факторів впливу додалися експортні обмеження (введення експортних мит або квот на цукор з метою забезпечення внутрішнього ринку), динаміка світових цін на цукор також впливала на ситуацію на внутрішньому ринку.

В умовах війни держава намагається допомагати аграрним підприємствам. Йдеться про Державні програми підтримки АПК, спрямовані на стабілізацію цін на цукор та підтримку виробників.

Таблиця 3.2

Заходи уряду для підтримки цукрової галузі під час війни

Напрями підтримки	**Конкретні заходи**	**Мета заходу**	**Результати впливу заходів (очікувані та реальні)**
Фінансова	Компенсація вартості палива, кредити на пільгових умовах, прямі субсидії	Зменшення витрат виробництва, забезпечення обігових коштів	Зниження собівартості продукції, стабілізація фінансового стану підприємств
Податкова	Відстрочення податкових платежів, звільнення від деяких податків	Зменшення податкового навантаження, звільнення коштів для розвитку виробництва	Збільшення ліквідності підприємств, стимулювання інвестицій
Логістична	Спрощення митних процедур, підтримка логістичних коридорів	Полегшення експорту продукції, забезпечення безперебійної роботи підприємств	Збільшення обсягів експорту, стабілізація цін на внутрішньому ринку
Страхова	Державні програми страхування сільськогосподарських культур та тварин	Захист від ризиків, пов'язаних з військовими діями	Зменшення фінансових втрат у разі настання страхового випадку
Інша	Надання гуманітарної допомоги, сприяння розвитку кооперації	Відновлення виробництва після пошкоджень, нарощування конкурентних переваг	Швидке відновлення виробничих потужностей, підвищення ефективності виробництва

Отже, можна побачити з таблиці 3.2, що український уряд вжив низку заходів для підтримки фінансово-економічної стабільності підприємств та забезпечення продовольчої безпеки країни. Йдеться про фінансову підтримку у вигляді прямих субсидій (виплата прямих субсидій аграріям для покриття

частини витрат на виробництво); компенсацію вартості палива (часткова компенсація вартості дизельного палива, яке використовується в сільськогосподарській техніці), кредитні програми (розроблення спеціальних кредитних програм для аграріїв з пільговими умовами), запровадження податкових пільг (тимчасове звільнення від сплати певних податків та зборів для аграрних підприємств), можливість відстрочення сплати податків для підприємств, які зазнали значних збитків внаслідок війни, розширення державних програм страхування сільськогосподарських культур та тварин.

Відбулося спрощення процедури експорту сільськогосподарської продукції, підтримка логістичних коридорів через сприяння розвитку альтернативних маршрутів експорту. В земельних питаннях – звільнення від плати за землю для земель, що знаходяться на територіях, де ведуться бойові дії або є мінною загроза.

Серед інших заходів – надання насіння, добрив та іншої допомоги аграріям, які постраждали від війни, заохочення створення кооперативів для спільного вирішення проблем, надання додаткової підтримки цукровиробникам, які зазнали найбільших збитків, забезпечення сприятливих умов для експорту цукру на світові ринки.

Підкреслимо, що конкретні заходи державної підтримки та їх ефективність можуть мати відмінності в залежності від регіону і типу аграрного підприємства, проте наявність такої підтримки має позитивно вплинути на фінансовий стан підприємств.

Війна завдала значної шкоди українській цукровій промисловості, проте вона не втратила свій потенціал.

Важливим фактором подолання фінансово-економічної нестабільності підприємств цукрової галузі є адаптація до нових умов, зокрема, до завдань подолання наслідків війни. Це включає в себе: швидке відновлення зруйнованих виробничих потужностей; залучення інвестицій для модернізації обладнання; підтримку держави у вигляді фінансової допомоги,

податкових пільг, забезпечення логістики; співпрацю з міжнародними організаціями, розробку довгострокових стратегій розвитку галузі.

Розглянемо потенційні шляхи розвитку цукрової промисловості України після війни та досвід інших країн, які мали справу з подібними викликами.

Напрями адаптації та перспективи розвитку цукрової галузі бачимо передусім у переорієнтації її підприємств на внутрішній ринок заради забезпечення продовольчої безпеки, пошук нових ринків збуту в інших країнах, оптимізація виробничих процесів на основі впровадження енергозберігаючих технологій, автоматизації виробництва, залучення інвесторів в інтересах відновлення зруйнованих підприємств і модернізації виробничих процесів.

В разі завершення війни варто розглядати також інші можливі напрями розвитку цукрової галузі, які сприятимуть фінансово-економічній стабільності аграрних підприємств. Серед таких напрямків розвитку слід виокремити: розширення асортименту продукції (виробництво патоки, меляси, біопалива та інших продуктів на основі цукрових буряків), впровадження нових технологій (використання біотехнологій для підвищення врожайності цукрових буряків та якості цукру); застосування систем точного землеробства, співпрацю з науковими установами в інтересах розробки нових сортів цукрових буряків, стійких до хвороб та шкідників.

Зауважимо, що багато країн світу вже зустрічалися зі схожими загрозами та викликами після воєнних конфліктів. Їхній досвід може бути корисним для України:

- *Досвід Німеччини:* після Другої світової війни німецька економіка була повністю зруйнована. Однак, завдяки масштабним інвестиціям та підтримці держави, вона змогла відродитися і стати однією з найпотужніших у світі.

- *Досвід Японії:* після Другої світової війни Японія також пережила період руйнувань. Однак, завдяки фокусу на інноваціях та високих технологіях, країна стала світовим лідером у багатьох галузях промисловості.
- *Досвід Ізраїлю:* незважаючи на постійні озброєні конфлікти, Ізраїль досяг значних успіхів у сільському господарстві, включаючи виробництво цукру. Країна активно використовує сучасні технології та наукові розробки.

Тому вважаємо, що незважаючи на значні руйнування, українська цукрова галузь, її підприємства мають всі шанси на відродження і досягнення стратегічних цілей, визначених нами у табл.3.3.

Таблиця 3.3

Стратегічні цілі забезпечення фінансово-економічної стабільності розвитку цукрової галузі України після війни

Стратегічні цілі	Умови досягнення	Важливість для цукрової галузі
Відновлення виробничих потужностей	Відбудова зруйнованих заводів та модернізація технічної бази підприємств, особливо цукрових заводів.	Висока, забезпечує відновлення виробничих потужностей.
Інвестування в нов технології	Впровадження сучасних технологій для підвищення ефективності вирощування буряка та виготовлення цукру.	Висока, дозволяє знизити витрати та покращити якість.
Диверсифікація джерел фінансуван	Використання різних форм фінансування, таких як державні програми підтримки, міжнародні кредити, інвестиційні фонди.	Середня, допомагає залучати ресурси для розвитку.
Диверсифікація ринків збуту	Пошук нових ринків збуту через розвиток зовнішньої торгівлі та підвищення конкурентоспроможності на місцевому ринку.	Середня, забезпечує зростання попиту та фінансову стабільність.
Управління ризиками	Впровадження системи управління ризиками, в тому числі ризиками, що виникають через війну та інші непередбачувані обставини.	Висока, дозволяє мінімізувати збитки та забезпечити стабільність.

Отже, завдяки продуманим стратегіям, спільним зусиллям держави, бізнесу та міжнародних партнерів можна досягти значних успіхів у цій галузі і сприяти стабільному економічному розвитку цукрозаводів.

Узагальнюючи викладене, у таблиці 3.4 пропонуємо авторське бачення стратегічних напрямів розвитку досліджуваного підприємства –

Олександрійського цукрозаводу, яке може бути застосовано і для інших цукрозаводів:

Таблиця 3.4

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ

забезпечення фінансово-економічної стабільності Олександрійського цукрозаводу в контексті реалій та перспектив розвитку цукрової галузі

Стратегічний напрям	Конкретні перспективні заходи	Очікувані результати	Коментарі
Підвищення ефективності виробництва	Модернізація обладнання, впровадження енергозберігаючих технологій, оптимізація виробничих процесів, підвищення якості сировини	Зниження собівартості продукції, збільшення обсягів виробництва, поліпшення якості продукції	Необхідно залучати інвестиції, співпрацювати з науковими установами, впроваджувати міжнародні стандарти якості.
Диверсифікація виробництва	Виробництво біопалива, органічних добрив, продуктів харчування на основі цукру, розвиток біоенергетики	Збільшення доходу, зниження залежності від кон'юнктури ринку цукру, створення нових робочих місць	Важливо враховувати попит на ринку та інвестиційні можливості.
Створення вертикально інтегрованих структур з іншими цукрозаводами	Об'єднання з виробниками цукрових буряків, цукровими заводами та підприємствами з переробки побічної продукції	Зниження витрат на логістику, забезпечення стабільної сировинної бази, підвищення ефективності виробництва	Необхідно вирішити питання власності та управління такими структурами.
Розвиток експорту	Пошук нових ринків збуту, диверсифікація експортних поставок, підвищення якості продукції для задоволення вимог міжнародних стандартів	Збільшення валютних надходжень, стабілізація фінансового стану підприємств	Необхідно проводити активну маркетингову кампанію, підтримувати державні програми підтримки експорту.
Підтримка держави	Надання фінансової допомоги з боку держави, податкових пільг, забезпечення стабільних умов для інвестування, розвиток інфраструктури	Створення сприятливого інвестиційного клімату, стимулювання інновацій, стабілізація ринку	Необхідно розробити довгострокову державну програму підтримки цукрової галузі.
Співпраця з науковими установами	Розробка нових технологій, створення сортів цукрових буряків з високим вмістом цукру та стійкістю до хвороб, впровадження систем точного землеробства	Підвищення ефективності виробництва, зниження собівартості продукції	Необхідно фінансувати наукові дослідження та впроваджувати їх результати у виробництво.

Таким чином, розв’язання проблеми забезпечення фінансово-економічної стабільності Олександрійського цукрозаводу, як і іншого аграрного підприємства в цукровій галузі в умовах війни потребує комплексного підходу до відновлення інфраструктури, оптимізації виробничих процесів та залучення інвестицій.

Після завершення війни цукрозаводи можуть використовувати численні можливості для відновлення та розвитку, зокрема завдяки модернізації технологій, диверсифікації ринків та залученню інвестицій. Тому важливо, щоб державна політика була орієнтована на активну підтримку аграрного сектору для забезпечення стабільності та сталого розвитку цукрової галузі. Незважаючи на значні руйнування, українська цукрова промисловість має всі шанси на відродження. Завдяки спільним зусиллям держави, бізнесу та міжнародних партнерів можна досягти значних успіхів у цій галузі.

3.2. Сканування загроз як складова управління фінансово-економічною стабільністю аграрного підприємства

Оцінка та регулювання фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства, особливо такого специфічного, як *цукрозавод*, є складним завданням, яке вимагає визначення та врахування сукупності чинників, пов’язаних з ризиками та загрозами.

На прикладі вивчення діяльності Олександрійського цукрозаводу до таких чинників з множиною ризиків відносимо зокрема: сезонний характер виробництва (концентрація виробництва і реалізації продукції в певний період року); цінові коливання на сировину і готову продукцію, залежність від світових цін на цукор і цукровий буряк; висока енергоємність виробництва (значні витрати на енергоносії); великі обсяги оборотних коштів, пов'язані з сезонністю виробництва і необхідністю зберігання сировини та готової продукції. Нові ризики принесла війна (таблиця 3.5)

Таблиця 3.5.

Нові ризики для ТОВ «Олександрійський цукровий завод» під час війни

Чинники впливу	Сутність наслідків
1.Міграція населення	Нестача сезонних робітників, зниження врожайності, зміна структури споживання
2.Руйнування інфраструктури	Зростання транспортних витрат, ускладнення логістики, перебої у постачанні
3.Зміна структури посівів	Переорієнтація на менш вигідні культури, скорочення площ під багаторічними насадженнями
4.Цінові коливання	Зростання собівартості продукції, нестабільність доходів
5.Ризики для експорту	Ускладнення експорту, втрата ринків збуту
6.Інші фактори	Зростання вартості імпорту, негативний вплив на врожайність

Дані таблиці 3.1 засвідчують, що масшабною ризиковою подію з багатьма викликами стала війна, розв’язана рф проти України.

Для досліджуваного підприємства ТОВ «Олександрійський цукровий завод», як і багатьох інших аграрних підприємств, наслідки війни несуть багато викликів та ризиків:

– вимушена міграція населення, а також мобілізація чоловіків призводять до дефіциту робочої сили, особливо в сільській місцевості, що ускладнює проведення сезонних робіт, гальмує виробництво. Зміна структури населення може призвести до скорочення внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію, що може спричинити зниження цін;

– руйнування інфраструктури, тобто пошкодження доріг, мостів та ін., ускладнює доставку продукції на ринки збуту, що призводить до зростання транспортних витрат і зниження конкурентоспроможності продукції;

– зміна структури посівів веде до того, що в умовах нестабільності фермери можуть віддавати перевагу культурам з більш коротким вегетаційним періодом, що несе небезпеку падіння врожайності та доходу;

– скорочення площ під багаторічними насадженнями обмежує можливості для диверсифікації виробництва і стабілізації доходів;

– зростання цін на ресурси (добрива, паливо, запчастини), що веде до підвищення собівартості продукції, при цьому відсутність стабільних цін ускладнює процеси планування виробництва і продажів;

– ризики для експорту в умовах війни (війна створює значні перешкоди для експорту сільськогосподарської продукції, що може призвести до втрати ринків збуту і зниження доходів виробників);

– інші фактори негативного впливу під час війни, що супроводжуються ризиками, – це нестабільність валютного курсу, що врешті-решт підвищує вартість імпортних товарів і послуг, які необхідні для сільського господарства; певні ризики пов’язані також зі змінами кліматичних умов, що зумовлю зниження врожайності та погіршення якості продукції.

Зазначене демонструє, наскільки різноманітними і складними можуть бути небезпеки та ризики, з якими стикаються аграрні підприємства в сучасних реаліях війни.

На основі результатів дослідження, узагальнення інформації з наукових джерел та залучення експертних оцінок нами складено *рейтинг ризиків за рівнем впливу на фінансово-економічну стабільність* ТОВ «Олександрійський цукровий завод» (*з урахуванням війни).*

Формування анкети для визначення рейтингу базувалося на загальних тенденціях розвитку цукрової галузі під час війни та оцінках експертів, в ролі яких виступили фахівці досліджуваного підприємства.

Перші місця у рейтингу корелюють в оцінках з визнанням найбільшої небезпеки, ризиків та наслідків від настання ризикових подій.

РЕЙТИНГ НЕБЕЗПЕК ТА РИЗИКІВ ЦУКРОЗАВОДУ за рівнем впливу на фінансово-економічну стабільність з урахуванням війни:

1. ***Війна:*** безпосередній вплив бойових дій на виробничі потужності, логістику, ринки збуту та фінанси підприємств робить цю проблему найактуальнішою.
2. ***Логістичні проблеми:*** руйнування інфраструктури, обмеження руху транспорту, зростання вартості перевезень значно ускладнюють доставку сировини та продукції, що негативно впливає на виробничі процеси та прибуток підприємств.
3. ***Висока собівартість виробництва:*** зростання цін на енергоносії, добрива, запчастини, заробітну плату, а також логістичні витрати суттєво збільшують собівартість продукції, знижуючи її конкурентоспроможність.
4. ***Нестабільність цін на цукор:*** коливання цін на світовому ринку, пов'язані з війною та іншими факторами, ускладнюють планування виробництва та продажів, створюючи додаткові ризики для підприємств.
5. ***Кадровий дефіцит:*** мобілізація, міграція населення, ускладнення пошуку кваліфікованих кадрів призводять до дефіциту робочої сили, що негативно впливає на продуктивність праці.
6. ***Зношеність обладнання:*** недостатнє інвестування в модернізацію обладнання, ускладнення ремонту та заміни запчастин через війну призводять до зменшення ефективності виробництва та зростання витрат на обслуговування.
7. ***Низька якість цукрових буряків:*** погіршення якості сировини через нестачу добрив, засобів захисту рослин та інші фактори негативно впливає на врожайність і якість готової продукції.
8. ***Конкуренція з іншими видами підсолоджувачів,*** хоча ця проблема не є прямо пов'язана з війною, вона посилюється в умовах економічної кризи та зміни споживчих переваг.
9. ***Сезонність виробництва*** (ця проблема є традиційною для цукрової галузі і хоча війна може посилити її наслідки через затримки з посівом та збором врожаю, вона не є найгострішою в порівнянні з іншими).

Примітка: складений автором рейтинг базується на експертних оцінках фахівців досліджуваного підприємства – Олександрійського цукрозаводу, рейтингові місця по значимості визначені від 1-го місця до 9-е.

Виходячи з побудови рейтингу, можна зробити висновок, що *війна є головною небезпекою, що негативно впливає на фінансово-економічну стабільність цукрозаводів в Україні*.

Важливо зазначити, що запропонований рейтинг є відносним і може змінюватися в часі залежно від подальшого розвитку ситуації. Деякі проблеми можуть бути взаємопов'язані, наприклад, висока собівартість виробництва і зниження якості продукції можуть бути наслідком як війни, так і загальної зношеності обладнання. Для кожного конкретного підприємства пріоритетність проблем може відрізнятися.

Для подолання наслідків багатьох ризикових подій необхідно вживати комплексних заходів, спрямованих на відновлення виробництва, підтримку експорту, модернізацію обладнання та підвищення конкурентоспроможності галузі.

Для системного управління ризиками досліджуваного підприємства запропоновано *запровадити метод сканування загроз для фінансово-економічної стабільності цукрового заводу.*

Метод сканування загроз – це систематичний процес ідентифікації, оцінки та моніторингу потенційних ризиків, які можуть негативно вплинути на фінансово-економічну стабільність цукрозаводу. Це як своєрідний "рентген" підприємства, що дозволяє виявити слабкі місця та вжити заходів для їх усунення.

З’ясуємо, чому це запровадження зазначеного методу є важливим для цукрозаводу. Цукровий бізнес – це складна система, яка залежить від багатьох факторів: від погоди до світових цін на цукор. Сканування загроз допомагає:

1) Передбачати проблеми: виявити потенційні загрози заздалегідь, щоб мати час підготуватися до них.

2) Зменшити ризики на основі розроблення ефективних стратегій управління ризиками, мінімізуючи їхній негативний вплив.

3) Приймати обґрунтовані стратегічні рішення, використовувати отриману інформацію.

4) Забезпечити фінансову стабільність підприємства та зберегти її в довгостроковій перспективі.

Як відомо, перед цукрозаводом може виникнути велика кількість різних загроз, зокрема:

- економічні загрози, наприклад, можливі втрати внаслідок зміни попиту на цукор, коливання цін на сировину та енергоносії, інфляції, змін валютних курсів;
- природні (посухи, повені, шкідники та хвороби рослин, які можуть знизити врожайність);
- політичні (зміна податкового законодавства, торгові війни, політична нестабільність);
- технологічні (знос обладнання, відсутність інновацій, кібератаки);
- соціальні (страйки, протести, зміна споживчих переваг).

Сканування загроз на підприємстві дозволяє їх передбачити, оцінити ймовірність настання ризику, продумати можливі наслідки та скласти план реагування з метою зменшення негативного впливу в разі настання ризикової події.

Проводиться *сканування загроз* на підприємстві з дотриманням такого алгоритму:

1) Ідентифікація загроз: аналізується зовнішнє та внутрішнє середовище підприємства, виявляються потенційні загрози.

2) Оцінка ймовірності та наслідків: для кожної загрози оцінюється, наскільки вірогідною вона є та які можуть бути її наслідки.

3) Розробка планів реагування: створюються плани дій для мінімізації негативного впливу кожної загрози.

4) Моніторинг: регулярно відстежується ситуація, щоб своєчасно виявляти нові загрози та коригувати плани.

Зауважимо, що метод сканування загроз, що пропонується для практичного використання на підприємстві, має свої особливості, які варто враховувати:

по-перше, це є комплексний підхід, оскільки для ефективного управління ризиками необхідно проводити комплексний аналіз, враховуючи взаємозв'язки між різними видами загроз;

по-друге, передбачає врахування динамічності ситуацій і фінансового стану підприємства: ризики постійно змінюються, тому система управління ризиками повинна бути гнучкою і адаптуватися до нових умов;

по-третє, потребує командної роботи, оскільки управління ризиками – це завдання для всієї команди підприємства, а не лише для керівництва;

по-четверте, передбачає страхування від різних видів ризиків, яке може значно знизити фінансові втрати підприємства;

по-п’яте, потребує співпраці з державою (підтримка держави у вигляді програм страхування, компенсацій за втрати та спрощення процедур може значно полегшити роботу підприємств).

Таблиця 3.6.

Приклад застосування методу сканування загроз для цукрозаводу

Загроза	**Ймовірність**	**Наслідки**	**План реагування**
Зниження світових цін на цукор	Висока	Зменшення прибутку, банкрутство	Диверсифікація виробництва, пошук нових ринків збуту, зниження собівартості
Посуха	Середня	Зниження врожаю, підвищення вартості сировини	Системи зрошення, страхові поліси, закупівля додаткової сировини

Зрозуміло, що в умовах війни спектр загроз для цукрозаводів значно розширюється. Тому до стандартних економічних, природних, політичних та технологічних ризиків додаються воєнні ризики, які безпосередньо впливають на виробничі процеси, логістику та фінансову стійкість підприємств. Далі проведемо сканування загроз для цукрового заводу з урахуванням воєнних ризиків (таблиця 3.7).

Акцентуємо увагу на тому, що у таблиці 3.7 наведений приклад стосується переважно сканування зовнішніх загроз в умовах війни, проте треба пам’ятати про необхідність паралельного сканування і внутрішніх

загроз, на рівні підприємства. Тому окремим завданням у скануванні загроз є виокремлення внутрішніх і зовнішніх ризиків для підприємства.

Таблиця 3.7.

Метод сканування загроз як складова управління фінансово-економічною стабільністю цукрового заводу в умовах війни (*пропозиції* для впровадження)

Категорія загрози	Приклади загроз	Потенційні наслідки	Заходи протидії
Воєнні ризики	Безпосередні обстріли виробничих потужностей, логістичних шляхів, полів; мінування територій; окупація; мобілізація персоналу; руйнування інфраструктури	Зупинення виробництва, втрата обладнання, знищення врожаю, перебої з постачанням сировини та енергоносіїв, дефіцит робочої сили, зростання витрат на відновлення	Будівництво укриттів, дублювання виробничих потужностей, розробка альтернативних логістичних маршрутів, залучення тимчасових працівників, страхування від воєнних ризиків
Економічні ризики	Зростання цін на енергоносії, добрива, запчастини; девальвація національної валюти; обмеження доступу до кредитних ресурсів; зниження платоспроможності населення	Збільшення собівартості виробництва, ускладнення розрахунків з постачальниками та кредиторами, зменшення попиту на продукцію	Енергозбереження, закупівля запасів сировини та матеріалів, пошук альтернативних джерел фінансування, диверсифікація продукції
Природні ризики	Посухи, повені, град, шкідники та хвороби рослин	Зниження врожаю, пошкодження посівів, втрати готової продукції	Системи зрошення, страхові поліси, використання стійких до хвороб сортів, своєчасна обробка полів
Політичні ризики	Зміна податкового законодавства, торгові війни, політична нестабільність, корупція	Збільшення податкового навантаження, обмеження експорту, непередбачуваність державної політики	Лобіювання інтересів галузі, пошук нових ринків збуту, прозорість у діяльності підприємства
Технологічні ризики	Знос обладнання, кібератаки, відсутність інновацій	Збої у виробництві, втрата даних, крадіжка комерційної таємниці	Регулярний технічний огляд обладнання, впровадження систем кібербезпеки, інноваційні рішення
Соціальні ризики	Страйки, протести, зміна споживчих переваг, дефіцит кваліфікованих кадрів	Перебої у виробництві, зниження продуктивності праці, втрата клієнтів	Соціальні програми для працівників, навчання персоналу, маркетингові дослідження

На рисунку 3.1 пропонується схема моделі сканування загроз фінансово-економічної стабільності, яка передбачає сканування і

внутрішнього і зовнішнього середовища для виявлення подібних загроз на підприємстві і за його межами, визначення кількісних параметрів, їх відповідність пороговим значенням або відхилення від контрольних показників та розробку відповідних заходів для повернення даних у межі порогових значень.

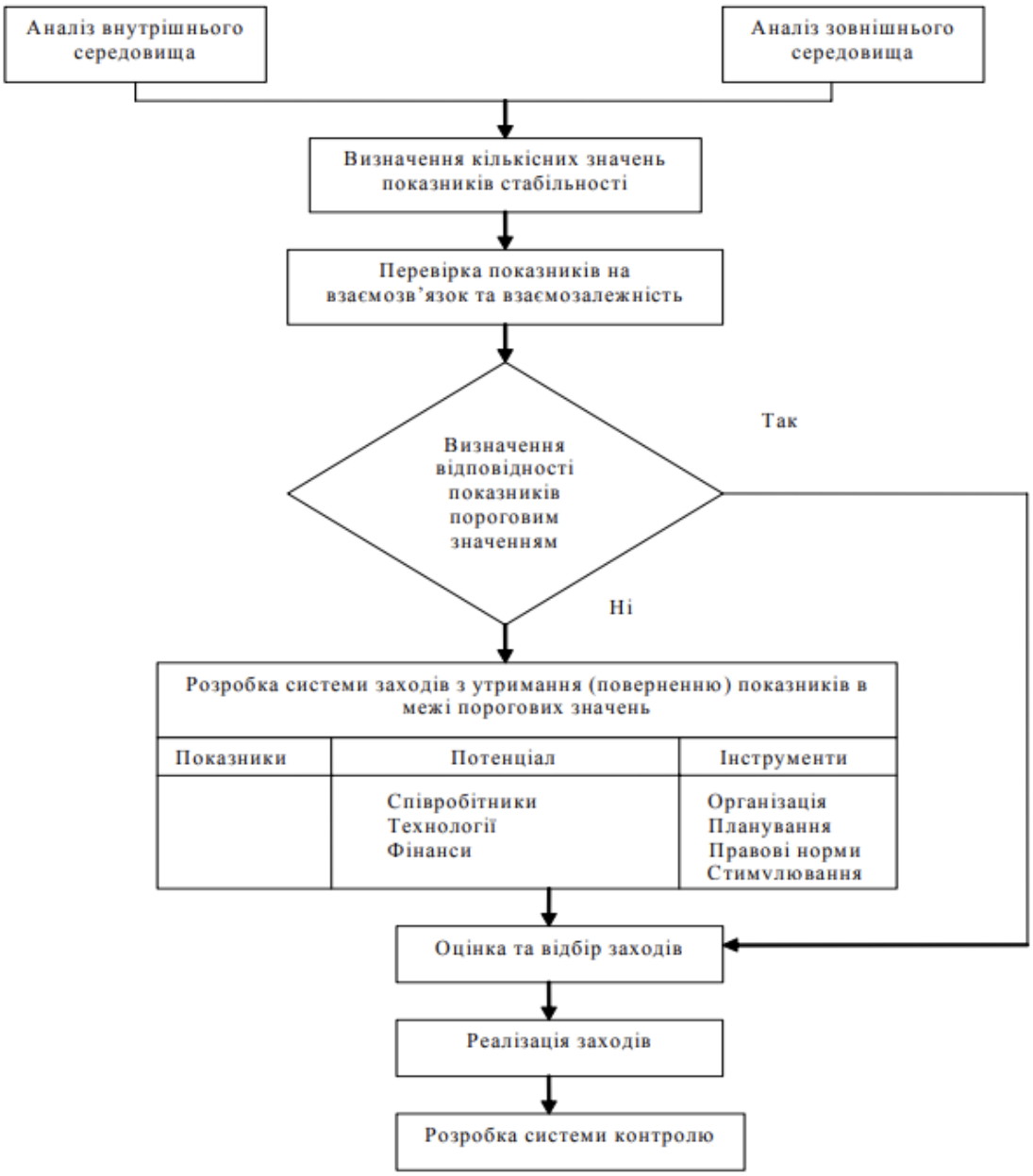

Рис. 3.1. Схема моделі сканування загроз фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства

Примітка: схема сформована на основі джерела[27]

Отже, сканування загроз є необхідним інструментом для забезпечення фінансово-економічної стабільності цукрозаводів, особливо в умовах війни. Регулярний аналіз ризиків, розробка ефективних планів реагування та їх постійна адаптація до змінюваних умов дозволять мінімізувати негативні наслідки і забезпечити стабільну роботу підприємства.

Наші рекомендації щодо сканування загроз фінансово-економічної стабільності доповнюємо прикладами розрахунків оцінки ризику зниження рівня платоспроможності та фінансової стійкості ТОВ «Олександрійський цукровий завод» за допомогою відносних показників, що розміщені у другому розділі кваліфікаційної роботи.

Отже, *сканування загроз є необхідним інструментом для забезпечення фінансово-економічної стабільності цукрозаводів*, особливо в умовах війни. Регулярний аналіз ризиків, розробка ефективних планів реагування та їх постійна адаптація до змінюваних умов дозволять мінімізувати негативні наслідки і забезпечити стабільну роботу підприємства.

3.3. Рекомендації щодо забезпечення ефективного управління фінансово-економічною стабільністю цукрового заводу на основі цифрових технологій

У цьому підрозділі викладемо пропозиції щодо запровадження нових сучасних цифрових технологій в інтересах кращого управління фінансово-економічною стабільністю аграрного підприємства, зокрема досліджуваного цукрового заводу.

Як відомо, цифрові технології дедалі глибше проникають в усі сфери нашого життя, і цукрова галузь не є винятком. Перспективи подолання наслідків широкомасштабної війни та подальшого успішного розвитку цукрової галузі в Україні пов’язуємо з впровадженням цифрових технологій, які дозволять оптимізувати виробничі процеси, підвищити ефективність,

знизити витрати, досягати кращої якості продукції, нарощувати конкурентні переваги підприємства.

Слід підкреслити, що цифрові технології пропонують цукровим заводам безліч можливостей для підвищення ефективності, зниження витрат і забезпечення фінансової стабільності. Однак, впровадження цифрових рішень вимагає значних інвестицій і компетенцій. Тому важливо розробляти індивідуальні стратегії цифрової трансформації з урахуванням фінансових можливостей, специфіки кожного аграрного підприємства і наявності навченого персоналу з цифровими навичками.

Розглянемо, як сучасні цифрові технології можуть допомогти підприємству досягти більшої фінансової стабільності навіть за умов кадрового дефіциту (на тлі погіршення демографічної ситуації, міграційного переселення громадян, мобілізації). Наші пропозиції передбачають не лише автоматизацію виробничих процесів, а й використання новітніх цифрових технологій для прийняття більш обґрунтованих рішень.

Переваги запровадження нових цифрових технологій бачимо в тому, що вони забезпечують:

- швидкість обробки даних (цифрові системи дозволяють швидко збирати, аналізувати та візуалізувати великі обсяги даних, що є критично важливим для оперативного прийняття рішень);
- точність прогнозування (за допомогою аналітичних інструментів можна прогнозувати майбутні тенденції, такі як ціни на сировину, попит на продукцію тощо);
- оптимізацію ресурсів (цифрові рішення допомагають оптимізувати використання ресурсів, таких як енергія, вода, сировина, що зменшує витрати);
- підвищення ефективності виробництва (автоматизація процесів мінімізує людський фактор і підвищує продуктивність);
- покращення якості продукції (системи контролю якості на основі даних дозволяють виявляти відхилення від стандартів на ранніх стадіях).

Таблиця 3.8.

Рекомендації щодо використання нових електронних технологій та їх вплив на фінансово-економічну стабільність цукрозаводу

Рекомендації	**Вплив на фінансово-економічну стабільність**
Впровадження системи планування ресурсів підприємства (ERP)	Інтеграція всіх бізнес-процесів, оптимізація запасів, покращення управління фінансами.
Аналітика великих даних (Big Data)	Виявлення трендів, прогнозування попиту, оптимізація виробництва.
Інтернет речей (IoT)	Моніторинг обладнання в реальному часі, предиктивна аналітика для запобігання поломок.
Штучний інтелект (AI) та машинне навчання	Автоматизація рутинних задач, оптимізація виробничих процесів, розпізнавання зображень для контролю якості.
Блокчейн	Прозорість постачання, захист від підробок, спрощення фінансових операцій.
Хмарні технології	Збільшення масштабованості, зниження витрат на IT-інфраструктуру.
Цифрова трансформація бізнес-процесів	Покращення ефективності, зниження витрат, підвищення гнучкості.

Розкриємо детальніше сутність і роль кожної окремої рекомендації, викладеної у таблиці 3.8, в контексті сприяння фінансово-економічній стабільності досліджуваного підприємства:

- ERP-системи: об'єднують всі функції підприємства в єдину систему, забезпечуючи повну видимість бізнес-процесів; завдяки системі планування ресурсів підприємства (ERP) стають можливими інтеграція всіх бізнес-процесів, оптимізація запасів, покращення управління фінансами;
- Big Data: дозволяють аналізувати великі обсяги даних з різних джерел (виробництво, фінанси, маркетинг) для виявлення закономірностей і прийняття обґрунтованих рішень; завдяки впровадженню технологій

«Аналітика великих даних (Big Data)» стають можливими виявлення трендів, прогнозування попиту, оптимізація виробництва;

- IoT: датчики збирають дані про стан обладнання, температуру, вологість тощо, що дозволяє прогнозувати поломки і планувати обслуговування; завдяки впровадженню технологій « Інтернет речей (IoT)» стають можливими моніторинг обладнання (в реальному часі), предиктивна аналітика для запобігання поломок;

- AI та машинне навчання: можуть використовуватися для оптимізації енергоспоживання, прогнозування врожайності, автоматизації контролю якості; завдяки впровадженню технологій «Штучний інтелект (AI) та машинне навчання» стають можливими автоматизація рутинних задач, оптимізація виробничих процесів, розпізнавання зображень для контролю якості.

- Блокчейн: забезпечує прозорість і безпеку транзакцій, що особливо актуально для сільськогосподарських товарів і фінансових операцій; завдяки впровадженню цих технологій стають можливими прозорість постачання, захист від підробок, спрощення фінансових операцій;

- хмарні технології: дозволяють зберігати і обробляти дані в хмарі, що зменшує витрати на сервери та забезпечує доступність даних з будь-якого пристрою, завдяки цьому стає можливим збільшення масштабованості у зберіганні інформації, зниження витрат на IT-інфраструктуру;

- цифрова трансформація бізнес-процесів дозволяє швидко збирати великі масиви інформації, систематизувати, обробляти, аналізувати та візуалізувати великі обсяги даних, що є критично важливим для оперативного прийняття рішень в управлінні ризиками, забезпеченні фінансово-економічної стабільності підприємства.

Зауважимо, придбання,застосування цифрових технологій передбачає подальші важливі кроки з позицій забезпеченні фінансово-економічної стабільності підприємства. Йдеться про такі кроки, як:

- оцінка поточного стану: аналіз існуючих IT-систем, виявлення слабких місць і можливостей для вдосконалення.

- розробка стратегії: визначення пріоритетних напрямків цифрової трансформації, розрахунок очікуваної віддачі.

- вибір технологій: вибір оптимальних технологічних рішень з урахуванням бюджету і бізнес-цілей.

- впровадження і підтримка: поетапне впровадження нових технологій, навчання персоналу новим цифровим навичкам та компетенціям, забезпечення належної якісної технічної підтримки.

Незважаючи на очевидні переваги цифрової трансформації і навіть усвідомлення важливості цих процесів з боку багатьох менеджерів цукрозаводів, слід визнати, що цукрова галузь в Україні стикається з низкою бар'єрів, які ускладнюють процес впровадження нових технологій, це передусім:

- фінансові обмеження: багато підприємств галузі мають обмежені фінансові ресурси, що ускладнює інвестування в нові технології та обладнання.

- відсутність кваліфікованих кадрів: нестача спеціалістів, які володіють необхідними знаннями та навичками для роботи з цифровими технологіями, є серйозною проблемою.

- консерватизм мислення: частина керівників підприємств віддають перевагу традиційним методам роботи і з недовірою ставляться до нових технологій.

- інфраструктурні обмеження: нестача стабільного інтернет-зв'язку, особливо в сільській місцевості, ускладнює роботу з цифровими системами.

- відсутність єдиної державної стратегії цифрової трансформації галузі: відсутність чіткої дорожньої карти та координації зусиль різних державних органів уповільнює процес цифрової трансформації.

Для подолання цих бар'єрів держава може вжити низку заходів щодо надання субсидій, кредитів на пільгових умовах для підприємств, які

впроваджують цифрові технології, організації курсів підвищення кваліфікації для працівників галузі, спрямованих на освоєння нових цифрових технологій; створення центрів, де підприємства можуть отримати консультації та підтримку в питаннях цифрової трансформації. Держава має розробити єдині стандарти та нормативів для цифрових технологій у цукровій галузі, що сприятиме їхньому швидкому впровадженню. Необхідною і корисною справою має бути організація співпраці з міжнародними організаціями. В цьому ж сенсі є важливим залучення міжнародного досвіду та інвестицій для розвитку цифрової трансформації галузі.

На рівні областей і районів дуже важливо серед менеджерів і власників цукрозаводів проводити регіональні зустрічі, конференції, форуми**,** присвячені поширенню досвіду з питань: «Як цифрові технології змінюють цукрову галузь», «Як досягати успіху аграрним підприємствам на основі електронних технологій» та ін.

Надзвичайно цікавим є іноземний досвід та елементи досвіду вітчизняних підприємств, що стосується:

- «точного землеробства», що передбачає використання дронів, супутникових знімків та датчиків для моніторингу полів, аналізу ґрунту та визначення оптимальних умов вирощування цукрових буряків; автоматизоване внесення добрив та пестицидів, що дозволяє знизити витрати та зменшити негативний вплив на довкілля;

- інтернету речей (IoT): йдеться про підключення датчиків до обладнання та машин для збору даних про температуру, тиск, вологість та інші параметри, що дозволяє здійснювати моніторинг та управління виробничими процесами в режимі реального часу;

- роботизації: застосування роботів для виконання рутинних та небезпечних операцій, таких як збирання буряків, завантаження та розвантаження транспорту;

- штучного інтелекту: використання алгоритмів машинного навчання для прогнозування врожайності, оптимізації виробничих процесів та виявлення аномалій;
- блокчейну: забезпечення прозорості та безпеки ланцюжка поставок, відстеження походження продукції та захист від підробок;
- аналітики даних (збір та аналіз великих обсягів даних для прийняття обґрунтованих рішень, оптимізації витрат та підвищення ефективності виробництва).

З економічної точки зору, впровадження цифрових технологій на підприємствах цукрової галузі в перспективі дає безсумнівні переваги:

- підвищення ефективності виробництва (оптимізація використання ресурсів, зниження витрат на виробництво);
- покращення якості продукції (забезпечення стабільної якості продукції та відповідності міжнародним стандартам);
- зменшення впливу на довкілля (зменшення використання хімікатів, оптимізація використання води та енергії);
- підвищення конкурентоспроможності (завдяки впровадженню інноваційних технологій підприємства стають більш конкурентоспроможними на світовому ринку).

Сьогодні вже можна впевнено казати про те, що серед аграріїв користуються успіхом зокрема такі цифрові технології у цукровій галузі:

- системи управління виробництвом (MES), що забезпечують інтеграцію всіх етапів виробництва, від приймання сировини до відвантаження готової продукції;
- програмне забезпечення для планування ресурсів підприємства (ERP), що дозволяє ефективно управляти всіма аспектами бізнесу, включаючи фінанси, логістику та управління персоналом;
- мобільні додатки, які забезпечують доступ до інформації про виробничі процеси в режимі реального часу для керівництва та інженерів.

Цифрові технології відкривають нові можливості для розвитку цукрової галузі. Запровадження зазначених технологій в лояльності досліджуваного підприємства дозволить в перспективі досягти більшої ефективності виробництва, знизити витрати та поліпшити якість продукції. Вважаємо, що українські цукрові заводи мають всі можливості для того, щоб стати лідерами в галузі за рахунок активного використання сучасних технологій.

Поділяємо експертну думку, що подальші перспективи розвитку цукрової галузі в Україні надалі залежатимуть від розвитку штучного інтелекту в цукровій промисловості. Штучний інтелект має великий потенціал для розвитку цукрової промисловості. Він може бути використаний для:

- оптимізації виробничих процесів, аналітичної роботи, вибору та прийняття кращих рішень (оскільки може аналізувати великі обсяги даних, отриманих з датчиків та сенсорів, для виявлення аномалій, прогнозування збоїв та оптимізації енергоспоживання);
- прогнозування врожайності цукрових буряків на основі аналізу даних про погодні умови, стан ґрунту та інші фактори;
- розробки нових сортів цукрових буряків з підвищеною врожайністю та стійкістю до хвороб.
- контролю якості продукції: ШІ може автоматизувати процес контролю якості продукції, виявляючи дефекти та відхилення від стандартів.
- управління логістичними процесами: ШІ може оптимізувати маршрути доставки, планувати завантаження транспорту та знижувати транспортні витрати.

Отже, незважаючи на наявні бар'єри, впровадження нових технологій дозволить підвищити ефективність виробництва, знизити витрати та поліпшити якість продукції, *забезпечити фінансово-економічну стабільність цукрових заводів*. Для успішної цифрової трансформації підприємств галузі, зокрема ТОВ «Олександрійський цукровий завод», необхідна спільна робота держави, бізнесу та наукової спільноти.

ВИСНОВКИ

1. Здійснена в кваліфікаційній роботі систематизація еволюції наукової думки про фінансово-економічну стабільність та її роль у розвитку підприємства показує, що наукові уявлення поступово розвивалися від простих прикладів економічної рівноваги до комплексних стратегічних та системних підходів щодо фінансово-економічної стабільності підприємств, що відповідають вимогам сучасного бізнес-середовища. Розвиваючи наукові погляди запропоновано розуміти *фінансово-економічну стабільність підприємства* як його здатність зберігати свою структуру та функціонування навіть за умов змін і викликів зовнішнього середовища. Визначено складові елементи та алгоритм процесу формування фінансово-економічної стабільності підприємства, розкрито її роль та значимість для підприємства, партнерів, держави, суспільства.

2. В результаті аналізу наукових праць визначено, що *управління фінансово-економічною стабільністю* в аграрному бізнесі важливо розуміти як комплексний процес, спрямований на забезпечення безперервності виробництва, виконання фінансових зобов'язань та досягнення довгострокових цілей аграрного підприємства в умовах нестабільності зовнішнього середовища та внутрішніх ризиків.

3. На основі опрацювання наукових джерел запропоновано трактувати *механізми управління фінансово-економічною стабільністю* в аграрному бізнесі як сукупність інструментів, методів, заходів, спрямованих на забезпечення стійкого фінансового стану аграрних підприємств, здатність протистояти негативним впливам зовнішнього середовища та досягати довгострокових цілей розвитку.

4. Для забезпечення *системного управління фінансово-економічною стабільністю* в аграрному бізнесі запропоновано: структурну схему механізму забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємства; систему інструментів для її оцінки та регулювання (рис.1.4,

табл.1.5); визначено фактори, що визначають ефективність управління фінансово-економічною стабільністю в аграрному бізнесі (рис.1.5); класифіковано підходи до оцінки та регулювання фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства (табл.1.6), методи оцінювання та регулювання фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств (рис.1.6), які в сукупності вдосконалюють наявні підходи в науковій літературі.

5. За результатами фінансового аналізу діяльності підприємства визначено, що на підприємстві неефективна система забезпечення *фінансово-економічної стабільності* (табл.2.6). Як наслідок -кризові явища, збиткова діяльність та управлінська зорієнтованість на виправлення результатів негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, а не на передбачення, попередження та послаблення можливих загроз й ризиків.

6. З метою покращення ефективності діяльності, гарантування фінансової підтримки поточного та майбутнього періодів визначено необхідність розробки аналітично обґрунтованої стратегії управління фінансово-економічною стабільністю, яка спрямована на створення механізмів довгострокової поведінки та адаптації до змін у ринковому просторі, генерації високого ступеня стійкості до наявних та можливих загроз.

7. Обґрунтовано доцільність контролю рівня ризику фінансової неспроможності підприємства та його зміни здійснювати за допомогою *інтегральної бальної оцінки*, згенерованої з показників, що відображають ресурсні можливості та результати фінансово-господарської діяльності, а саме: фінансової стійкості; ліквідності та платоспроможності; ділової активності; рентабельності (табл.2.7).

8. За результатами оцінки механізму забезпечення фінансової стійкості підприємства та особливостей його функціонування в аграрних підприємствах, запропоновані основні напрями його вдосконалення: покращення управління власними оборотними коштами, оптимізація їх

обсягів, забезпечення ліквідності балансу, прискорення оборотності активів та диверсифікація виробництва.

9. З метою посилення організаційної діяльності на підприємстві щодо забезпечення фінансово-економічної стабільності запропоновано вдосконалення роботи щодо здійснення аналізу фінансового стану та платоспроможності, розроблення та впровадження заходів щодо попередження кризових явищ та досягнення фінансово-економічної стабільності на підприємстві із врахування особливостей бізнес-процесів цукрового виробництва.

10. За результатами аналізу розвитку цукрової галузі систематизовано основні наслідки повномасштабної війни, що впливають на фінансово-економічну стабільність українських цукрових заводів. Оцінка впливу визначена на основі думки експертів за рівнем: високий, середній та низький (табл. 3.1). Визначено, що дестабілізація фінансової діяльності підприємств цукрової галузі виявила себе через зменшення прибутків через зростання витрат і зниження попиту; проблеми з ліквідністю, війна відлякала інвесторів, що ускладнило залучення коштів для модернізації виробництва та розвитку бізнесу, окремі цукрозаводи опинилися на межі банкрутства через нездатність адаптуватися до нових умов. Серед додаткових факторів впливу додалися експортні обмеження (введення експортних мит або квот на цукор з метою забезпечення внутрішнього ринку), динаміка світових цін на цукор також впливала на ситуацію на внутрішньому ринку. Систематизовано заходи уряду для підтримки цукрової галузі під час війни.

11. Визначено стратегічні цілі забезпечення фінансово-економічної стабільності розвитку цукрової галузі України після війни. Розроблено стратегічні напрями забезпечення фінансово-економічної стабільності Олександрійського цукрозаводу в контексті реалій та перспектив розвитку цукрової галузі (табл.3.3, 3.4). Розв’язання проблеми забезпечення фінансово-економічної стабільності Олександрійського цукрозаводу, як і

іншого аграрного підприємства в цукровій галузі, в умовах війни потребує комплексного підходу до відновлення інфраструктури, оптимізації виробничих процесів та залучення інвестицій.

12. На основі результатів дослідження, узагальнення інформації з наукових джерел та залучення експертних оцінок було складено анкету опитування експертів та за їх висновками сформовано рейтинг ризиків за рівнем впливу на фінансово-економічну стабільність ТОВ «Олександрійський цукровий завод». Рейтинг ризиків засвідчив, що *війна є головною небезпекою, що негативно впливає на фінансово-економічну стабільність цукрозаводів в Україні*.

13. Для системного управління ризиками досліджуваного підприємства запропоновано схему моделі сканування загроз фінансово-економічної стабільності аграрного підприємства та визнано необхідним запровадити *метод сканування загроз для фінансово-економічної стабільності підприємства. Такий метод дозволить* передбачити загрози, оцінити ймовірність настання ризику, продумати можливі наслідки та скласти план реагування з метою зменшення негативного впливу в разі настання ризикової події. Проілюстровано застосування методу *сканування загроз досліджуваному підприємству* на прикладі урахування воєнних, економічних, природних, політичних, технологічних та соціальних ризиків.

14. Перспективи подолання наслідків широкомасштабної війни та подальшого успішного розвитку цукрової галузі в Україні пов’язуємо із впровадженням цифрових технологій, які дозволять оптимізувати виробничі процеси, підвищити ефективність, знизити витрати, досягати кращої якості продукції, нарощувати конкурентні переваги підприємства. Розроблено та обґрунтовано рекомендації щодо використання нових електронних технологій та їх вплив на фінансово-економічну стабільність цукрозаводу (пропозиції стосуються використання цифрових технологій - системи планування ресурсів підприємства (ERP), аналітики великих даних (Big

Data), Інтернет речей (IoT), штучного інтелекту (AI) та машинне навчання, блокчейну, хмарних технологій, цифрової трансформація бізнес-процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біляк Ю. В. Основні загрози фінансовій безпеці корпоративних підприємств. Агросвіт. Випуск № 12. 2017. С. 20-30.

2.Бойко Л., Бойко В. Сучасний стан агробізнесу в Україні та його ревіталізація у післявоєнний період // Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка.-2023, (16), 55-61. https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.7

3. Бондар В. С., Фурса А. В. Бурякоцукрова галузь України в умовах нестабільності світового ринку цукру. Економіка АПК. 2018. № 7. С. 37-46.

4.Бондар В. С., Фурса А. В., Гореленко В. І. Загострення конкуренції на ринку цукру. Цукрові буряки. 2017. № 4. С. 6-9.

5. Брітченко І.Г., Князевич А.О. Контролінг: навчальний посібник. Рівне: Волинські обереги, 2015. 280 с.

6.Букін Е. К. Аналіз часткової рівноваги політики виробництва цукру в Україні. Економіка АПК. 2019. № 4. С. 97-106.

7.Васильців Т.Г. Узагальнення концептуальних основ економічної безпеки підприємства / Васильців Т.Г. // Науковий вісник НЛТУ України. - 2011. – №21.2. – С. 153-158.

8. Вініченко І.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи [Текст] / І.І. Вініченко // Агросвіт. — 2013. — № 21. — С. 10—13.

9. Гончарова О. М. Сутнісний аналіз та оцінка внутрішньої економічної стійкості підприємства / О. М. Гончарова, Б. О. Антонюк // Теоретичні та прикладні питання економіки. - 2016. - Вип. 2. - С. 88-98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2016_2_11.

10. Губко В.І. Критерії, показники й концепція забезпечення фінансово-економічної результативності, стабільності та безпеки аграрного підприємства. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2020. № 3. С. 76-82.

11. Діденко Є. О. Модель антикризового управління підприємством / Є.О. Діденко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2015. – №3 (87): Серія «Економічні науки». – С. 53-58.

12.Добрунік Т., Кузнєцова О. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності // Економіка та суспільство.-2022, (42).URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-25

13. Довбня С. Б. Методичні особливості комплексної оцінки фінансового стану та економічних результатів підприємства / С. Б. Довбня // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3863

14. Жук Н. Аналіз фінансового стану як домінантний індикатор фінансової безпеки підприємств. Вісник економіки №4, 2022 р.С.97-112.

15. Жукевич С., Рожелюк В. Фінансова стійкість підприємства в контексті сталого розвитку України. Світ фінансів. Тернопіль, ТНЕУ, «Економічна думка», 2018 р. С. 75-85.

16. Захарова Н. Ю. Методичні підходи щодо оцінки фінансового стану підприємства / Н. Ю. Захарова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 2(3). – С. 128-133.

17. Захарова Н.Ю. Підходи до формування й оцінки фінансової стійкості підприємства. БІЗНЕСІНФОРМ. 2020. № 10. С. 307–315. URL: http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/14073/1/6.pdf

18. Карачина Н. П. Теоретико-методичні засади визначення та оцінювання економічної стабільності підприємств [Електронний ресурс] / Н. П. Карачина, Л. Ю. Сорока // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4487.

19. Карпишин Н.І., Жукевич С.М. Аналіз й оцінка фінансових ризиків в системі управління суб'єктів господарювання. Інноваційна економіка. №5-6 [63]. Тернопіль. 2017, С.180 – 185.

20. Ковальчук Т. М., Вергун А. І. Аналіз взаємозв'язку показників ділової активності та фінансової стійкості підприємства. Економічний аналіз. 2015. Т. 21, № 2. С. 108-114.

21.Коденська М. Ю., Сегеда С. А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 30-39.

22. Костенко, Ю., Короленко, О., Гузь, М. (2022). Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство, (43). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77

23.Красняк О. П., Амонс С. Е. Ринок цукру: проблеми та перспективи. Ефективна економіка. 2020. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.64.

24.Лахтіонова Л.А.Аналіз фінансової стійкості суб'єктів підприємницькоїдіяльності: Монографія / Л.А. Лахтіонова.- К.: КНЕУ, 2013. – 1091 с.

25.Лишенко М. О. Аналіз фінансової стійкості підприємства як елементу забезпечення фінансової стабільності роботи підприємства / М. О. Лишенко // Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки. - 2018. - Вип. 2. - С. 49-57. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuE_2018_2_9.

26.Любченко Н.Л. Механізм забезпечення економічної стабільності промислових підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності) / Н.Л. Любченко. - Хмельницький, 2010. - 22 с.

27. Любченко Н.Л. Сканування загроз як складова управління стабільністю підприємства // Вісник Хмельницького національного університету 2009, № 4, Т. 2, с. 227-232.

28.На світовому ринку цукру прогнозують профіцит. URL: https://agroportal.ua/news/mir/na-svitovomu-rinku-cukru-prognozuyut-proficit

29. Насібова О. В. Методичні підходи фінансового аналізу підприємства / О. В. Насібова, А. А. Шипенко // Вісник Харківського національного

технічного університету сільського господарства, Вип. 206 «Економічні науки». 2019. С. 35-44.

30.Негрей М.В., Тараненко А.А., Костенко І.С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи/- Економіка і суспільство.- 2022- Випуск 40. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38

31.Негрей М.В., Трофімцева О.В. Аналіз функціонування аграрного сектору України в умовах війни // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна». 2022. № (102). № 49–56. DOI: https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-102-06

32.Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua

33.Офіційний сайт національної асоціації цукровиків України «Укрцукор» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrsugar.com/uk.

34. Пацула О.І. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. - Львів : ЛДУВ, 2014. - 337 с.

35. Перетятько А. В. Дослідження сутності поняття економічна стабільність промислового підприємства / А. В. Перетятько. 87 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Suek/2011_3/Peret.pdf.

36.Пешков А., Лега О. Аналіз фінансової стійкості вітчизняних підприємств в умовах невизначеності // Цифрова економіка та економічна безпека, 2024, №1(10), с. 151-158. https://doi.org/10.32782/dees.10-27

37. Пешков А.М. Сучасні фактори впливу на фінансову стійкість суб'єктів бізнесу. Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених: Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 26–27 квітня 2023 р. Полтава, 2023. С. 150–152.

38. Пігуль Н.Г., Клименко А.В. Аналіз фінансової стійкості підприємств України. Приазовський економічний збірник. 2019. Випуск 1(12). С. 186–190. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/1_12_uk/35.pdf

39.Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підручник / П. Я. Попович.— 3-е вид., переробл. і допов. — К.: Знання, 2008. — 630 с.

40.Самайчук С. І. Аналіз виробництва сільськогосподарської продукції: регіональний аспект // Агросвіт. 2020. № 7. С. 31–36. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.7.31

41. Сологуб О. М. Забезпечення економічної стабільності підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / О.М. Сологуб. - К.: ПВНЗ "Європейський ун-т", 2012. - 20 с.

42. Степаненко, Т. Економічна стабільність підприємства // Молодий вчений, 2022.- №9 (109), с.178-181. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-9-109-37

43. Торшин Є. О. Аналіз світового досвіду трансформації показників фінансового стану підприємств / Є. О. Торшин // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – Випуск 26. – Частина 2. –С. 10-13.

44. Трофімцева О. (2022). Війна показала важливість агросектору. Як узяти нові висоти? URL: https://interfax.com.ua/news/blog/839762.htm.

45. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава: Видавництво ПП «Астрая», 2020. 434 с.

46. Фещур Р. В., Баранівська Х. С. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису. URL: ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf.

47.Фінансовий менеджмент [Електронний ресурс] : підручник / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; [А. М. Поддєрьогін, Н. Д. Бабяк М. Д. Білик та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 2-ге вид., перероб. – Електрон. текст. дані. – Київ : КНЕУ, 2017. – 534с.

48. Фролова Л. В. Інтегральна оцінка економічної стійкості торговельних підприємств Донецької області / Л. В. Фролова, Т. В. Кореніцина // Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте 2012: Сб. научных трудов Sworld. – Выпуск 2. Том 19. – Одесса: КУПРИЕНКО, 2012. – С. 95 – 104.

49.Чигиринець О.А. Економічна стабільність підприємств. – К. : Вид-во НТУ, 2003. – 260 с.

50. Ячменьова В.М. Економічна стабільність: сутність та форми вияву / В.М. Ячменьова // Економіка Менеджмент Підприємництво. - 2012. - №2 24 (II). - С. 94-99.

ДОДАТОК 1

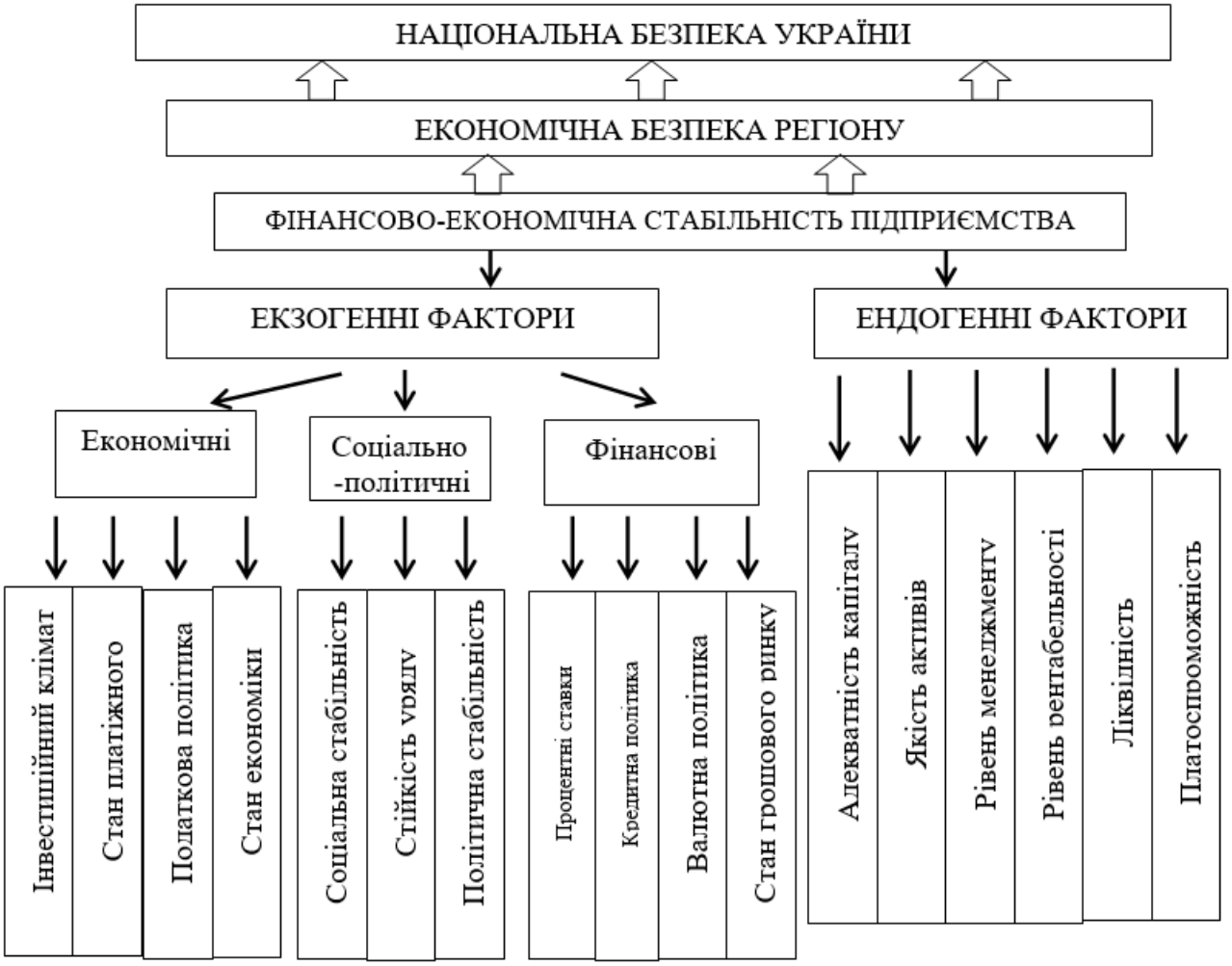

Рис. 1. Фінансово-економічна стабільність підприємства як складова національної безпеки.

ДОДАТОК 2

Таблиця 1

Методи оцінки фінансово-економічної стабільності цукрозаводу

Оцінка рівня фінансово-економічної стабільності	
Методи	Сутність
1. Фінансовий аналіз: -горизонтальний та вертикальний аналіз фінансової звітності; -розрахунок фінансових коефіцієнтів; -аналіз грошових потоків;	-дозволяє оцінити динаміку показників та їхню структуру; -дозволяє оцінити ліквідність, платоспроможність, рентабельність, фінансову стійкість підприємства; - оцінює здатність підприємства генерувати грошові кошти та їх використання.
2. Скорінгові методи	- дозволяють оцінити загальний фінансовий стан підприємства; -дозволяють при оцінці використати спеціалізовані скорингові моделі для аграрних підприємств.
3.Експертні оцінки	- дозволяють провести оцінку якісних характеристик підприємства та його перспектив розвитку.
Регулювання рівня фінансово-економічної стабільності	
Напрямки	Сутність
1.Оптимізація виробничих процесів	-зменшення витрат на виробництво; -підвищення ефективності використання ресурсів; -впровадження енергозберігаючих технологій.
2. Управління оборотним капіталом	-скорочення дебіторської заборгованості; -оптимізація запасів; -ефективне використання кредиторської заборгованості.
3. Фінансове планування	-розробка детальних фінансових планів; -бюджетування; -прогнозування фінансових результатів.
4. Інвестиційна політика	-залучення інвестицій для модернізації виробництва; -оцінка ефективності інвестиційних проектів.
5. Управління ризиками	-ідентифікація та оцінка фінансових ризиків; -розробка заходів щодо їх мінімізації.
6. Державна підтримка	Використання державних програм підтримки аграрного сектору

Примітка: таблиця розроблена на основі узагальнення наукової думки [25;33;40]

ДОДАТОК 3

Таблиця 2.

Аспекти управління фінансово-економічною стабільністю в аграрному бізнесі

Аспект управління	Опис	Інструменти
Стратегічне планування	Визначення довгострокових цілей, аналіз ризиків та можливостей, розробка стратегії розвитку	SWOT-аналіз, сценарійне планування, балансова карта
Бюджетування	Складання детального плану доходів і витрат, контроль за виконанням бюджету	Бюджетні таблиці, системи бюджетного контролю
Управління оборотним капіталом	Оптимізація запасів, скорочення дебіторської заборгованості, ефективне управління кредиторською заборгованістю	ABC-аналіз, методи прогнозування попиту, системи управління дебіторською заборгованістю
Управління витратами	Пошук можливостей зниження витрат без шкоди для якості продукції, оптимізація виробничих процесів	Стандарт-кост, ABC-коштуваність, бюджетування витрат
Залучення фінансування	Вибір оптимальних джерел фінансування, ефективне використання залучених коштів	Аналіз фінансових ринків, розрахунок вартості капіталу, кредитні договори
Управління ризиками	Ідентифікація та оцінка ризиків, розробка заходів щодо зниження ризиків	Матриця ризиків, аналіз чутливості, страхування
Інструменти аналізу	Оцінка фінансового стану підприємства	Фінансовий аналіз (горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний), бенчмаркінг

Примітка: таблиця розроблена на основі узагальнення наукової думки[25;33]